ספר
שמחה לאיש

מעשה ידי שמחה מפלכו

בטריאסטי
שנת ברוך אתה בבאך לפ״ק

ספר
שמחה לאיש

מעשה ידי שמחה מפאנו

לבנות ולנטוע בלב נערי בני ישראל

מוסר ויראת שמים

בטריאסטי

שנת **ברוך אתה בבאך** לפ״ק

TRIESTE.

Tip. Marenigh.

1852.

אורו עיני. בהביטי מול פני דברי פי חכם חן כתובות לפני ולעשות רצונו חפצתי לבדוק עד מקום שידי מגעת את הכרך הזה אשר חבר בטוב טעם ודעת כדי להקל מסלת הלמוד על התלמידים הקטנים עם הגדולים הנכנסים לבית הספר ולנהלם לאט לאט בכל מדות טובות ישרות ונחמדות בעיני אלהים ואדם ויהיה דעתם מעורבת עם הבריות וכל יוצר מחשבות לבבם הנקיות תהיה ליראת ה' בנויות·

האמת אגיד כי קראתי חבורו מראשו לסופו ומצאתיו כולו מחמדים באמירה נעימה כתיבה יהיבה דברים היוצאים מן הלב ונכנסים אל הלב המוכן להבין ואל אוזן שומעת תוכחת חיים הם למוצאיהם למוציאהם בפה ולשון צח ומצוחצח כולם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת לנבון נקל ללמוד וללמד לשמור ולעשות פקודי ה' אשר יעשה אותם האדם וחי בהם חיי עולם:

מי יתן איפוא ויוחקו אמרותיו בעט ברזל ועופרת על ידי הדפוס ואז תהיה **שמחה לאיש** במענה פיהו טובה כפולה ומכופלת לכל מלמדי בני ישראל ישוטטו רבים ותרבה הדעת בזהורי קן קולמוסו במתק ודשן מוסריו הנעימים אשר כתב ושרטט לתועלת הילדים אשר חנן ה' לו בבית מדרשו. ובכן ילדקו עליו מאמרי רבותינו ז"ל (ערובין דף כ"ו. סנהדרין דף ק"א. מדרש משלי דף ה') אימתי שמחה לאיש במענה פיהו בזמן שדבר בעתו מה טוב. כל הקורא פסוק (וכל שכן המפרסם חבור) בזמנו מביא טובה לעולם. וליועצי שלום **שמחה** בזמן שמייעצין את האדם לטובה. טובה תוכחת מגולה בספרו הנחמד להדריך את ילדי ב"י בדרך ישר לא יכשלו בה. כל המזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו. והחבור ה"נל יתן פריו בעתו כאשר יפוצו מעינותיו חוצה בערים הרחוקות והקרובות הבנים יזונו ממנו ישמעו ולמדו

ליראה ולאהבה את ה׳ ולשמור מצותיו כל הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בניהם ילמדון ללכת בדרכיהם ולצאת בעקבותיהם הישרות·

תפלתי תכון בעדו לאלהינו שבשמים. יאריך ימיו ושנותיו בנעימים. ויזכה להוציא לאור תעלומות חכמה כפלים לתושיה. יגדיל תורתו ויאדיר. ירבה גבולו בתלמידים הגונים מאמינים בני מאמינים **ושמחת** (נוטריקון **ת**למידי **ח**כמים **מ**רבים **ש**לום) עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו עוד רבות בשנים דשנים ורעננים אמן·

פאדובה כה יהיה זרעך לחדש התשיעי יום ראשון לחנוכת בית חשמונאי שנת וערבה לה׳ מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים **קדמוניות לפ״ק**·

נאם העומד לשרת בקדש על התורה ועל העבודה פה העירה והוא הצעיר מרדכי שמואל בכמוה״ר בן ציון גירונדי זצ״ל השמח בשמחתו ודורש שלומו וטובתו· נס״ו:

מה נמלצו לחכי אמרות המחברת הזאת אמרות טהורות מזוקקות שבעתים אשר תסבינה לתכלית אמון הנערים בדרך ישר לא יכשלו בה!

מה יקרו רעי המחבר המליץ המדבר נחות, איש תוכחות השואב ממעון תבונתו מים חיים להרוות נפש למודי ה׳ בדעת קדושים ומוסר השכל ולהטביע לקח מאמריו הנחמדים בלבות נערי בני ישראל!

מה רב טוב המתנדבים בעם המחזיקים בו להוציא לאור הדפוס הספר הזה מלא חכמה וכליל יופי, למען יפוצו אמרי נועמו ומוסריו המתוקים מדבש המושכים את הלב בבתי חנוך הנערים לזכות את אורחותם, ויעירו ויעוררו את אהבת התורה והמצות ויראת שדי בקרבם!

אם כן אפוא, אחי ורעי משכילים ומצדיקי הרבים חושו ברוח נדיבה לתת לכסף מוצא להדפים החבור היקר הלז לתועלת הנהגת הילדים על פי מדותיו הטובות והנכוחות, ועליכם תבא ברכת טוב: כי״ר

נאם המדבר לכבוד התורה ולומדיה פה טריאסטי כ״ה תבדכו לספירת תפארה שנת י״ת״ר שאת לפ״ק

הצעיר שבתי אלחנן ס״ט בכמ״הרר חזקיה יחיאל חיים טריויש זצו״קל

ראיתי את הספר **שמחה לאיש** ומצאתי כל דבריו מלאים יראת ה' ואהבת האדם, אשרי מטה אזנו למוסרו הטוב ולמודיו הישרים, אשר יעשה האדם וחי בהם, וימצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם, אשר על כן ראוי והגון לכל יראי ה' לתמוך ביד המחבר נר"ו למען יוכל להוציא את מלאכתו לאור עולם, עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר, וכל הבא על החתום לקנות הספר הזה ה' ישמרהו ויחיהו ואשרי·

נאם הכותב לכבוד התורה ולכבוד האמת, בחמישי בחמשה לחדש שבת ת"רי, הצעיר שמואל דוד לוצאטו·

ב"ה

כאשר יסתכל האדם במהות עצמותו ומי הוא אשר הביאו לעולם יבא להתבונן לטעם בריאתו וביאתו כי א"א שהבורא בראו לשיאכל וישתה ויתעדן או לשיסבול רעב וצמא ומוסר כל, כי בהגיע עת הפרדו מעולמו הלוא ימיו היו כלא היו ולא נחת לזה מזה, והנה ודאי כי אפילו האדם לא יעשה מעשה מבלי שיגיע לו או לאחרים תועלת, וכשיצייר בדעתו שכשם שהבורא הוא שלם בתכלית השלימות כך פעולותיו מוכרח שיהיו שלמות יגמור בדעתו שאין הדעת סובל מחשבת און לומר שבריאת האדם הוא לעולם הזה בלבד מאחר שהוא יתברך אינו צריך לאדם והאדם גם כן אין לו תועלת אמתית בעולם החולף אשר הרעות עודפות על הטובות וכל ימיו מכאובים וכעס ענינו, וזה באמת לא יתכן עם חכמת ומשפט האל אשר זה ינוח וזה ינוע זה ישקוט וזה יטרף אם כן מוכרחים אנו להודות שלסבה אחרת יותר חזקה וראויה לאל ברא את האדם והיא שהאדם יכיר את בוראו וירוץ למצותיו ובזה ירויח אושר העה"ב ·

אך כאשר יעיין האדם על עצמו ויכיר גודל פחיתותו ויערכנו עם גודל שלימות הבורא ויאמר מי אנכי ומה חיי שהאל ישפיל השגחתו עלי ואחר שהוציאני מאין ליש גמלני כמה טובות וגדולה שבכלם שנתן לי תורתו הקדושה לשאזכה בה לחיי העוה"ב מבלי שהקדמתי לו שום טובה כמה תתלהב נפשו לרוץ למצותיו שלא להתנגד ולעשות הפך רצון הבורא שבראו ונתן לו תורתו לטוב לו דוקא כמו שאמרו ז"ל רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות·

אמנם אם יסתפק האדם בהבנה הזאת הכללית לרוץ למצותיו ולהתרחק ממה שאסר מבלי השקפה מתמדת על עצמו על מדותיו ונטיותיו הנה ודאי לא יגיע אל מחוז חפצו ולא יעלה בידו ענינו כי הן אמת כי יצר לב האדם רע מנעוריו ומי שרוצה להיות מעבדי ה' הנה כל ימיו במלחמה חזקה נגד תאותיו מדותיו ונטיותיו וכיון שכן הוא איך יערוך מלחמה נגד אויב אשר אינו מכיר ואינו יודע מצבו ועריכת חיליו ותכונת כלי מלחמתו? הנה אף אם הוא גבור יסובב מהאויב ינוצח ויפול ולא לחנם אמרו ז"ל לעולם יהיה אדם ערום ביראה ·

על כן אמרתי אני בלבי להציע לפני הילדים איזה מדות רעות אשר הם יותר מצויות בין בני אדם ולבאר באר היטב אך בדרך קצרה לשינצלו מהם וגם

איזה מדות טובות היותר מועילות לתקון נשמתם לשיבחרו אותם ויהיו להם לעינים להכיר ולידע איזה הדרך ילכו בה והנה זה הקונטרס לא יאות לו באמת שם ספר מאחר שאינם באמת כ"א מעט אזהרות שאני עושה לפעמים לילדים אשר חנן לי ה' אך אמרתי לעצמי לעשות מהם כרך קטן וקראתי שמו **שמחה לאיש** ואלו מאה ילעיגו עלי אין לי בזה שום הפסד אמתי ואם נער אחד יטיב בזה דרכו אשרי והיה שכרי.

ה' יאיר עינינו בתורתו וישים בלבנו לאהבה אותו ולעשות נחת רוח לפניו כל הימים אמן

פרק א

הן אמת כי לא יעשה האדם מעשה מבלי שתקדם לו מחשבה אך מחשבתו ועיונו על הרוב אינה לראות אם המעשה ההוא יאות לו באמת ואינו שוקל בדעתו טובתו האמתית לידע הטוב לו לעשות או לחדל אך הוא מעיין על המעשה בלבד לשיעלה בידו מבלי שימת עין אם הדבר ההוא יוליד לו טוב אמתי או אם תחת טובה מגולה יש רעה מסותרת, והנה אדם כזה ודאי שאינו מכיר תועלתו כי לפעמים כפי השיעור אשר הדבר שהוא עושה יצליח ויעלה בידו כפי השיעור הזה ממש יולד לו ממנו נזק אמתי · ד"מ הנה יש לך סוחר קטן כי כדי להמנות בין הגדולים ולהיות לו שם על פני חוץ כל מגמתו לעשות עסקים גדולים לקנות לו בנינים של מעשה ידי אדם ולהיות לו משא ומתן בקצוי ארץ, הנה ודאי כי כפי השיעור אשר יגיע מאוותו ככה יתבלבלו עניניו יפסדו דבריו יפול וישפל כי אילו לא עלה בידו לקנות אלו הבנינים אילו לא מצא מקום לעשות משא ומתן בדרכי הים הרחוקים היה נשאר בקטנותו אך שלו ושקט והיה נוצר המעט שהיה לו הנה א"כ מפלתו היתה דוקא פרי הצלחתו ואמתת מגמתו

הנה כן הוא כי כל מעשה אשר יעשה צריך שיתוקן בשקול הדעת כי אמרו פרי המהירות חרטה, אך למחשבת כל דבר צריך שתקדמנה שתי השקפות ואח"כ ישקיף על המעשה הפרטי כלומר בתחלה יבחן מה הוא הטוב האמתי אשר לו יכסוף האדם ואח"כ מה הם המעשים והדרכים המביאים לטוב ההוא ואחר כל זה יעיין על המעשים שיהיו בתכלית התקון, הנה אין לך אדם שאם תשאלנו אם הוא בוחר ברע או בטוב שלא ישיבך שהוא בוחר בטוב, ובין טוב לטוב ממנו יבחר היותר טוב, וההבחנה הזאת יעשה האדם בעניני העה"ז כלים ונפסדים עם כי אפשר כי מה שהוא חושב שהוא רע או טוב לא יהיה אלא לעינים, מאחר שעינינו רואות כי כמה פעמים הטוב יתהפך לרע והרע לטוב ואף אם יהיה טוב אמתי וקים הנה בהפרד נפשו מגופו היה כלא היה ואין בידו מאומה מעמלו, אם כן איפה שבדעתו תמיד לבחור היותר טוב הנה מוכרח שיניח טובה מסופקת לאחוז בטובה ודאית שיעזוב טובה שאינה כ"א לעינים להחזיק בטובה אמתית שיבוז בטובה עוברת לבחור בטובה מתמדת לעולם ולעולמי עולמים

פרק ב'

אך הדרכים אשר בהם יקנה חיי העה"ב הם המצות אשר צונו הקב"ה

לזכותנו בהם כמו שכתוב לטוב לנו כל הימים, וחי בהם, ופרש אונקלוס בחיי עלמא, אני ה' מלמדך להועיל וכמה כתובים מורים על זה׃

ובאשר יקבע האדם בדעתו כי הטוב האמתי הוא אושר העוה"ב ושהדרכים המביאים לו הן המצות, לא ישאר לו כ"א לדקדק שיעשו באופן היותר נאות לשיולידו התולדה המבוקשת ושהלב יתחבר עם האברים בקיומן לא שהמצות יעשו כמעשה קוף בעלמא במצות אנשים מלומדה, אשר על כן אמרו ז"ל תפלה בלא כונה כגוף בלא נשמה, והחובה הזאת לא תגבל בתפלה לבד אלא בכל דבר מצוה כי כל מעשה טוב אשר יעשה האדם הנה הוא זבח יצרו אשר הוא זובח לה' שנטיית לב האדם לרע כי יצר לב האדם רע מנעוריו והכתוב אומר וכי תזבחו זבח תודה לה' לרצונכם תזבחו כלומר כל מצוה שתעשו הזהרו לעשותה באופן שתהיה לרצון, ואם אמר החכם בכל דרכיך דעהו כי אפילו בעניני העולם צריך שיכוין בהם לה' כ"ש בדבר מצוה צריך שיתן לבו ודעתו לעשות הדבר בתכלית התקון כדי שיהיה לרצון ולא ח"ו להתיהר או לשיהיה לו תועלת מבני אדם או לשום פניה אחרת איך שתהיה אלא ייחד המעשה אל ה' דוקא, והעולה מזה כי מאחר שהכרת עצמו לא יוכיחנו שום פניה אחרת בקיום המצות יהיה לבו שש ושמח בקיומם ומלבד רב טוב הצפון לו בעולם הגמול הלב יטול חלק בראש כי במצוה עצמה ימצא שכרה עונה בשמחה אשר הוא שמח בה וזה יוסיף לו כפלי כפלים על שכרו כי אמרו המפרשים ז"ל על מאמר גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים גדול השכר שנוטל על ההנאה והשמחה אשר הוא שמח בקיום המצוה יותר משכר המצוה עצמה, וזה דבר אשר השכל יחייבהו, כי מאחר שהקב"ה חפץ בלב כמו שכתוב תנה בני לבך לי ולא יעריך המצוה אלא לפי הכנת הלב שבה לא נוכל לומר שיהיה ללב חלק בה אם אנו רואים שהוא מקימה בעצבות ועצלות, הלוא תראה אם אדם שולח לרעהו איזה דורון הנה הוא מיפהו כל מה שיוכל ומלוה אותו באיגרת שלומים בדברים מתוקים מדבש ונופת צופים ומבקש מחילה על קוצר המתן לערך המקבל, ואילו יתן לו כפלים אך לא בדרך כבוד ועריכת דברים המתישבים על הלב יקוץ בו ולא יקבלהו, ואם ככה יעשה בין איש לאיש ובדבר שאינו חייב מן הדין כ"ש בין אדם למקום ובקיום המצות אשר אנחנו חייבים בהם שצריכים אנו לעשותם בלב שלם ובנפש חפצה בתכלית התקון, וכמו שלא יסתפק האדם בהכרחי בדברי העולם כך אין לו להסתפק בהכרחי בדבר מצוה ולומר, הנה עשיתי המצוה ולמה לי לחזור אחר הדור מצוה הלוא הנחתי תפלין כאשר צוני בוראי, אך איני חייב לנשקם ולא להיותם עלי עד אחר קדושה דסדרא, הנה לקחתי לולב אך אין להוציא מעותי לקנותו

מהודר, הלוא די לי שיהיה כשר ויש בזה די והותר · אמנם הכתוב אומר השתחוו לה' בהדרת קדש הרי שצריך הדור, ודוד המלך ע"ה שטרח כמה טרחות לכנוס אוצרות עד אין סוף לבנין בית המקדש ושלמה בנו אשר בנהו וכי עלה על דעתם שיהיה לערך גדולת ה'? דוד אמר כי כל לבבות דורש ה' ולא אמר גודל הבית ושלמה אמר הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך ואף כי הבית הזה אשר בניתי הרי שהם מסכימים כי אין ה' יתברך משגיח על חומר המעשה, אך האדם יעשה כל מה שבידו לעשות הגם כי כל מה שירבה לא יגיע בלי ספק לערך ה' כי הדור המצוה ושלימותה ותקונה הם כמו תולדות הכרחיות מן הלב אשר ה' חפץ בו, ולא נוכל לומר שהלב יהיה דבוק בה' אם זה לא יראה בפעולות האברים אשר על כן אמרו בכורים ותוספת בכורים ועטור בכורים החליל מכה לפניהם והשור קרניו מצופות זהב, אנשי ירושלים היו אוגדין לולביהן בגימוניות של זהב וכל זה להדור מצוה שהלב חפץ בה

פרק ג'

אך לזאת יחרד לבו ויתר ממקומו ובכבודי יקד יקוד כיקוד אש ובקנאתי באש עברתי דברתי על אותם שמשליכים אחר גוש תורת ה' עוזבים כמה מצות ובאותן שמקימים וגם הנה שלא כהלכתן מראים בזיונן בעיניהם במה שהם עושים אותן בשאט בנפש ואף גם זאת פורשים עלפיהם ואומרים לכל טהור אני באמרם רחמנא לבא בעי, ובזה הם חושבים לפרוק מעליהם עול התורה והמצות ובסכלותם הם סוברים לרמות שמים וארץ, אבל באמת להם לבדם נתנה הארץ אר"ש היה"ר אשר עת מראות עיניהם מהסכיל לבותם עושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפנחס · ד"מ קשה עליהם לקום לבוא לבה"כ להתפלל עם הצבור והם אינם מודים על עצלותם אך הם אומרים הקב"ה מלא כל הארץ כבודו הלא די לנו שנתפלל בדבקות ובכונת הלב ומקרא מלא בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך, התפלה ארוכה יותר מדאי בעיניהם ומדלגים ומקצרים בזמירות או במה שיעלה על דעתם, אך אם תשאלם על זה הם עושים לש"ש ואומרים רחמנא לבא בעי, טוב מעט בכונה מהרבות בלא כונה · הנה הם מלובשים בגדי פאר ואופש והמה מדקדקים · שכל תכשיטיהם יהיו בתכלית השלימות אך אינם מקפידים אם טלית מצוה הוא מצוין כדין וכהלכה ואם התפלין הם כשרים או לאו אך הם מניחים אותם שמוצאים בלי שימת עין עליהם במצות אנשים מלומדה, כאשר הם שוכרים בית לבוא שמה לשבת בה הלוא הם מדקדקים שיהיה בתכלית התקון ספון

בארץ ומשוא בשר עליות מרווחים וקרועים בו חלוני, ולא עלה על דעתם
לראות אם יש בו מקום לעשות סוכה, וכאשר יעלו כל ישראל לחוג את חג הסכות
יאמרו בפיהם אלו היה לי מקום הייתי עושה הסוכה ובין כך ובין כך הולכים
אצל אחד ממכיריהם ומברכים ברכת סוכה ואוכלים שם אוכל פחות מכביצה
ואח"כ חוזרים לבתיהם ואוכלים למעדנים ולא עלה על דעתם ממצות סוכה
כלל, האם יאמרו לבנו למקום ורחמנא לבא בעי? הן אמת שהקב"ה חפץ בלב
שנאמר כי כל לבבות דורש ה' ואומר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך
כי אם ליראה, וזה ודאי כי היראה בלב אבל כשהלב דבוק באמת בה' לא
יתעצל בקיום מצותיו אלא ירוץ כאיל בכוסף רב לעבודתו מאחר שלא יכחש
כי הלב מלך באברים והוא המניע אותם כי אל אשר יהיה שם רוח הלב ללכת
ילכו, והוא יתברך לא ירצה בלב בלי עשית המצות אלא א"כ הוא בסבת אונס
גמור אשר על כן אמרו ז"ל העשיר בשורו והעני בשיו, אפילו חשב אדם לעשות
מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה, אמנם הקב"ה חפץ
שיתקימו המצות ושיתקימו בלב שלם כמו שכתוב בסוף התוכחות תחת אשר לא
עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב, הרי שצריך העבודה והלבב ולא
אמרו רחמנא לבא בעי אלא לאותם שאין ספק בידם לעשות ומפני שהלב מביא
לעבודה אך אותם אשר הכלל הזה שגור בפיהם ומעשיהם אינם מסכימים
עמו נראה למפרע כי לבם רחוק מה' ועליהם אומר הכתוב ויפתוהו
בפיהם ובלשונם יכזבו לו, ואומר קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם. העולה
ממה שאמרנו כי האדם צריך שיקבע בדעתו כי ביאתו לעה"ז היא לצורך העה"ב
ושהדרכים המביאים למחוז חפצו זה הן המצות ושאופן עשייתן הוא שתהיינה
בתכלית התקון וזה יעלה בידו כאשר יעשה אותן בלב שלם ובנפש חפצה.

פרק ד'

הן כל אלו דברים אשר אין שום אדם יכחש בהם, אך עינינו רואות
כי על הרוב אין דרך האדם מתוקנת על פי אלו ההשקפות אשר על כן חייבים
אנחנו לחקור ולדרוש מה הם הענינים המונעים את האדם ומרחיקים אותו
מהתנהג בדרך הטוב כאשר שכלו יורנו וטובתו תבקשנו כמו שכתוב ושם
דרך אראנו בישע אלהים ואומר שימו לבבכם על דרככם ושלא נמנע מלטרוח
בכל יכלתנו להסיר המכשולים ההם מדרכנו. ואען ואומר כי המונע הגדול
הוא קוצר ראיתנו, חשיבת ההוה בלי שימת עין על העתיד, אהבת העולם
והשלכת אחר גונו ענין העולם הבא, הלוא יש לנו להשיב אל לבנו כי כל מה

שנרבה לדמות בדעתנו שנים מרובים לאלפים ולרבבות לא יעריכו אל מול הנצחיות אשר ע"כ חיי האדם בעה"ז אם נאמר שהם כטיפה אל ערך הים זה שקר כי אינם באמת כל כך, ואחר שכן איך לא יגבר האדם על עצמו לכבוש תאוותיו ולהתחזק בהשלמת חובותיו בחיים החולפים לשתולד לו מזה טובה מתמדת וקיימת לעולם? אך בעניני העולם אין האדם עוסק דוקא בהווה במה שתולד ממנו תועלת לשעתו כי האיכר זורע בשנה זו מפני שמקוה לקצור לשנה הבאה, ויותר מזה לומדי החכמות כמעט שמוציאין בהן חצי ימיהם לשיהיה מהן תועלת בחצי האחר, ואם האדם נוהג כך בעניני העולם אשר העמל והטורח בהם ודאים והתועלת ספק העמל והטורח ארוכים והתועלת קצרה, ק"ו שיש לו להתעסק כל ימיו בקיום המצות אשר השכר בהן ודאי מאחר שהוא מיוסד על יושר ומשפט האל יתברך והטורח בהן כ"כ קצר לערך העה"ב אשר אין לו קץ ותכלית, היתכן שבעניני העולם למרחוק עיניו יביטו ובעניני העה"ב לא יראה כי אם באשר הוא שם כלומר ההוצאה והטורח אשר יצא לו בקיום המצוה? היתכן שבעניני העולם ישתדל בכל יכלתו לקנות בקיות וחריפות ולא יכיר ולא ירגיש בשחת אשר יצרו כרה לו ללכדו? הנה בעניני העולם לא יוציא מפיו דבר ולא הבטחה אשר יחיבהו בדבר אשר השלמתו קשה עליו, ובדבר הנפש הוא אומר בכל יום אלו הדברים שאדם אוכל פרותיהם בעה"ז והקרן קימת לו לעה"ב ומהם בקור חולים, כבוד אב ואם, ותלמוד תורה כנגד כלם ובין כך ובין כך הוא אינו מבקר חולים, לאביו יענה עזות, ולא עלה על דעתו ללמוד תורה כלל, היש לך סכלות ופחיתות גדול מזה לומר לפני הקב"ה יודע אני הדרכים המביאים אל העה"ב אבל הם קשים עלי וטובתם רחוקה, א"כ אני מניחם ואיני רוצה לא הם ולא שכרם, הוא אומר בכל יום הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך ותכף אחר התפלה לא ישיב אל לבו לא תורה ולא מצוה כאילו לא היו בעולם, והנה האדם הזה בעצמו שהוא מאמין באמת בהקב"ה ובהשקפתו על כל דרכינו בנגלות ובנסתרות ועם כל זה הוא כל כך שקרן לפניו כמו שאמרתי ומעיד עדות שקר בעצמו · הנה האדם הזה עצמו במה שהוא בין אדם לחברו הוא נאמן בבריתו וקים במאמרו, והנה זה באמת דבר תימה שיהיה כל כך מתנגד בפעולותיו עד שיעשה כמו הכנה בעצמו להיות שקרן עם האחד ואמתי עם האחר כלומר שקרן עם הבורא ואמתי עם הבריות, וזה בלי ספק דבר מגונה ומכוער ביותר, אשר על כן יש לנו לחקור ולדרוש על שורש פורה ראש ולענה אשר ממנו יוצא פרי הזה הארסיי המהרס טובתנו כדי לעקור אותו עקירה שאין אחריה הנחה כי כמו שאין

הרופא יכול לרפאות החולי אם מתחלה לא יכיר אותו וסבתו, כן לא נוכל לרפאות נפשנו ממדה המגונה הזאת אם מתחלה לא נכיר הסבה אשר ממנה תולד הרעה, אך אחר הדרישה והחקירה אומר כי זה כל פרי היות האדם חושב בלבד ההווה חוזר אחר הטוב הנראה ודוחה ממנו הרע אשר הוא לשעה מבלי שימת עין על העתיד כי הנה אדם כזה הוא רוצה לקנות לו שם על פני חוץ שהוא ישר ונאמן וגם שזה יועיל לו שבני אדם ינהרו אליו לסחורה כשידעו שהוא אמתי, כי אם יחליף בדבורו וישא ויתן בלי אמונה הנה בני אדם ייראו מגשת אליו למשא ומתן וגם יאמרו לו רשע בפניו, אך אם יחליף בדבורו ויהיה שקרן בדבר שהוא בינו למקום הרעה אשר תולד לו מזה איננה לשעתה וגם לא ימצא מי שמוכיח בפניו מומו ועל זה איננו חושש ומדקדק מאחר שאיננו מקפיד כי אם על ההווה, על כן לא יחיל לבי בקרבי ולא אסתפק מלומר כי אלו בני אדם אשר הם כל כך אמתיים ונאמנים עם חבריהם בעת שהם כ"כ שקרנים עם בוראם אמתותם ואמונתם איננה אלא לפנים לתועלת עצמם ולקנות להם שם, והנה הם עושים סחורה באמונתם כמו שהם עושים סחורה בדבר אחר, ואם יעלה בידם להונות ולרמות רעיהם באופן שלעולם לא יכיר אדם בזה ולא יהיה להם נזק לא לשמם ולא לתועלתם הנה אמתותם כבר אבדה ואוחזים בתועלתם אף אם יהיה נגד הדין כי זה דבר שגם כל חכמי האומות יודו בו שלא ימצא צדק אמתי כ"א במי שהוא צדיק בה'·

פרק ה׳

לכן אמרתי שמעו לי אחוה דעי אף אני, אם אדם נותן עיניו בעניני העולם הזה הנה כל ימיו מכאובים וכעס ענינו ואם מצא און לו בנקל יוכל להפסידו כמו שאמר המשורר האלהי ואדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו, וגם שונאיו ומקנאים פוגעים בו ויוכלו לבלבל הצלחותיו והכנותיו, אך אם הוא נותן עיניו בעניני העה"ב מאחר שזה ביד הבורא הנה כל ימיו בשלוה והשקט כי זה דבר שאין יד האדם שולטת בו והוא בטוח שזה לא ימנע כמו שאמתות הבורא לא תמנע וגם אם לא יצליח בפעולותיו ולא יעלו בידו כל המעשים הטובים אשר הוא חפץ לעשות אין לו בזה שום נזק אמתי מאחר שהק"בה חופש כל חדרי בטן ומקבל הרצון הטוב כמו המעשה כמו שאמרו ז"ל חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה·

פרק ו׳

אך באמרנו שיתן עיניו בעניני הנפש הנצחיית ולא בעניני הגוף הכלה

אין כונתנו בזה שיתעצל מללמוד ולעשות אומנות או מלאכה לשירויח בה חייו, חלילה לנו ממנו מליעץ כזאת כי מלבד מה שאמר הכתוב בזעת אפיך תאכל לחם, יגיע כפיך כי תאכל ואמרם ז"ל יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, וכל מי שאינו מלמד את בנו אומנות כאילו למדו לסטות, הלוא די לנו לעיין בדבר המן שפסק תכף בואם אל ארץ כנען, ובזה גלה יתברך דעתו שרצונו שיתעסקו בעבודת הארץ או באומנות אחרת תהיה איך שתהיה וכבר אמרו ז"ל יכול יושב ובטל ת"ל בכל משלח ידך אשר תעשה, א"כ חייב כל אדם לבחור לו אומנות ולהתעסק בה בזריזות וזהירות ובאמונה שלמה בלי שום אונאה תוך ומרמה ותהיה מגמתו בזה להרויח כדי חייו ולהיות בריא וחזק לעבודתו ויקיים בעצמו יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך; ולא ישים כל מגמתו להעשיר כי אז כח התאוה יגבור עליו וזה יגרום להשליך אחר גוו עבודת ה' ופסוק מלא הוא, אל תיגע להעשיר מבינתך חדל, אך צריך בזה זהירות גדול ולהתחכם על יצרו ולעשות לו למוד"יס שלא יחת"ין כי הלב נוטה אחר התאוות ואינו משים גבול למאוייו אם לא יקבע בדעתו תחלה כיתד במקום נאמן שהעה"ז טפל לעה"ב והגוף טפל לנפש, ואם לא יעשה סיועים לעצמו לנצח תאותיו ולהדבק ביוצרו, אשר על כן אמרו ז"ל על פסוק שויתי ה' לנגדי תמיד יצייר תמיד בדעתו שם הוי"ה ב"ה כתוב לפניו ויותר על זה הרב חיד"א כתב, שלכל דבר שהוא גומר בדעתו לעשות יאמר אם ירצה ה' אם יגזור ה', ויולדו לו מזה שתי טובות גדולות, הא' שנפשו תדבק בה' בזכרו תמיד שהכל תלוי בו כי כחומר ביד היוצר כן אנחנו בידו, והב' כי אם ח"ו הוא חושב לעשות דבר אשר איננו טוב או בין איש לאיש או בין אדם למקום הנה באמרו אם ירצה ה' הלוא יבוש ויכלם לבקש עזר ממנו יתברך בדבר שהוא נגד רצונו וימנע מלעשותו, וכמו כן אם יעשה ויצליח בדרכיו ועסקיו יתן תודות לאל שהצליח דרכו ומלבד שהוא פורע בזה חובו שלא להיות ח"ו כפוי טובה יועיל ג"כ להזכיר לו שהכל בידי שמים, ואם ח"ו הדבר אשר עליו הוא נותן הודאה לה' הוא על אשר עלה בידו דבר שלא כרצונו בודאי תכסהו בושה ויתן בדעתו שלא לשוב לכסלה · ס"ם הנה האדם לא יישר דרכיו לה' אם לא יזכרהו ולא יזכרהו אם לא יעשה תחבולות בעצמו על זה, כי מאחר שהוא יתברך איננו מושג בשום אחד מן החושים הנה בנקל ישכח מדעתו ויתרחק ממחשבתו אם לא יעשה סיועים בעצמו לעזרו ולתועלתו וכן הוא אומר אז תבין יראת ה', מכלל שיראת ה' צריכה בינה, ואומר בתחבולות תעשה לך מלחמה והוא פשוט כי אויבנו היותר קשה ה"ה היצר הרע הכורה שוחה ללכוד נפשנו ·

פרק ז'

אמנם יש לך אדם שיש לו תכונה זכה ולבו ונפשו לה' ומלא נחת רוח בקיום מצותיו וכאשר יבא לכלל ידיעת ענין מעניני התורה יטיב לו יותר מאילו הרויח ממון הרבה וחושב כל עניני העוה"ז הבל ורעות רוח לערך העוה"ב, אך מצד כבדו וקור מזגו מתעצל מעשות המצות מחמת הטורח וכאשר עבר יומו ובעל קרבנו כי עצלותו גרמה לו אזי יתחרט ויכעוס על עצמו על כי מאומה לא ישא בעמלו כי הוציא זמנו להבל וריק והנה הוא נופל במדה רעה שהיא כמו עלול ועילה לעצלות הלוא היא העצבות, כי לפי מה שאמרנו העצבות היא תולדת העצלות, אך לפעמים העצבות ג"כ תוליד העצלות כי האדם אשר בו תגבר העצבות היגון סובב אותו ורוחו מדוכה בקרבו, הנה הוא עצמו למשא על עצמו ואיך ייטב לו דבר שהוא חוץ ממנו? אם בעצבותו הוא בורח מחברת אוהביו ומרעיו איך יקבל בסבר פנים יפות העניים להיטיב להם ולהשתדל לתועלתם? הנה הוא מרחיק נדוד ובעצבותו ולא מצינתו מואס בתענוגות בני אדם אשר בטבעו לחמדם ואיך אפשר שיתעסק בלב שמח ובנפש חפצה בקיום המצות ובעסק התורה?

אך אשכילך ואורך בדרך זו תלך הלוא טוב מאד שהאדם ידאג על אשר קצר בעבודת ה' ויבוש ויכלם על אשר נתרשל במצות בוראו, אמנם זה לא יהיה באופן שיתמיד עוד בסורו הרע ויעשה עוד מצד אחד מה שהיה עושה מצד אחר כלומר שימנע מחמת עצבות מה שמקודם היה מצד עצלות, הלוא חכמי מוסר נתנו לנו עצה טובה באמרם שטוב להיות בוחר הרע במיעוטו ואמרו בגמרא על פסוק אל תרשע הרבה, מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר ויהיה ריחו נודף? א"כ אם אבד לילה אחד שבוע אחד חדש אחד מבלי עשות מאומה אחר שנכלם ודאג בעצמו על זה יחגור מתניו ויגבר על עצמו ויכלא עצלותו ויהיה זריז ונשכר לעבודת בוראו, ואם לא ישכיל ויפקח עיניו על זה הנה ידוע כי מאחר שהורגל נעשה טבע אם מתחלה לא יעור ויקץ מתרדמתו ולא ילחם נגד כבדו עצלותו ועצבותו, ס"ס דאגת עצלותו תחלוף ממנו וקלון מנוחתו תהפוך לו לטבע ואז כאשר לא ירגיש וירגיז על העבר לא יתן לבו אל העתיד ויתמיד בזה עד אשר באמת לא יוכל לסור מדרכו אשר לא טובה.

הנה לא יכחש כי כוחות הרוחניות כמו הגשמיות לא יתאמצו ולא יתפשטו כ"א בהתחנכם ובהתפעלם ואם נער אחד יתגדל בתכלית העידון וימנעוהו מעשות מאומה שיש בו טורח ויכריחוהו שלא ללכת כ"א מעט לאט ושלא

יגיע אחריו כ"א מה שהוא הכרחי ובענין שלא יתחמם וכיוצא, הנה ודאי שנער כזה יהיה חלש וגם בימי חרפו יהיה על עצמו למשא, או אם תדמה בנפשך אדם בריא וחזק שאסרו אותו או אבר מאבריו לאורך זמן הנה כאשר יתירו אותו בלי ספק שנמנע תאבד תנועתו או תנועת אותו האבר, והדבר הזה בעצמו יעלה למי שיתעצל בעסק תורתו ובפריעת חובותיו בקיום המצות כי כאשר ירצה להשליך מעליו עבותות התרדמה אשר הוא אסור בהם הנה כחו אין אתו ויקוץ בתורה וכל דבר קל ידמה לו למשא כבד׃

אך זאת ישיב האדם אל לבו על כן לא יוחיל ולא ימתין כי חייו קצוצים וימיו מעטים וכל רגע אשר יעבור עליו מהיום ומהלילה הוא הולך ומתקרב אל המיתה ושם בעולם הגמול פלס ומאזני משפט לה׳ לתת לכל איש ואיש כפי פעולתו והשכר כפי הצער והכבוד כפי כובד המעשה והמנוחה כפי הטורח אשר טרח בעולמו וגמול האלהים כפי מעשיו הטובים והארת האל עליו כפי אשר האיר עיניו בתורתו ולא יאבד דבר שאי אפשר עוד למצאו ולא יתן שיחלוף בלי תועלת דבר שבודאי לא ישוב אליו עוד הלוא הוא הזמן כי היא אבדה שאין אחריה תקוה וזה יקרא באמת מעוות שלא יוכל לתקון, ושלמה בחכמתו צוח ואמר כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה, וכאשר יעמיק בזה ויעריך מצב רוחו ונפשו לאחר שהשתדל בקיום התורה והמצות וטובת לבו בזה עם העצבות ורוע לב אשר יבא לו מעצלותו והוצאת זמנו לריק ויתן אל לבו כי ממ"ה הק"בה עומד עליו ורואה מעשיו כמו שאמר התנא דע לפני מי אתה עומד, ודאי שיבוש מעצלותו ויתגבר כארי ויזדרז לעבודת בוראו׃

פרק ח׳

אמנם יש לך אדם אשר רוחו נכון בקרבו בורח מן המנוחה ואוהב הטורח מכיר באמת שעניני העה"ז הם הבל ורעות רוח ועם כל זה הוא מתבטל בדבר התורה והעבודה מיראת המלעיגים עליו שלא יאמרו שהוא מן הצנועים ושלא יברחו מחברתו, וכדי להתיפות בעיניהם לשלא יבזוהו מראה את עצמו לפניהם שהוא חושב כמותם ושדעתו מעורבת עמהם, ואפשר שחושב למצוא לעצמו סעד בדברי רז"ל שאמ ו לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת בין הבריות (ולא יבין כי ח"ו לא דברו זה בדבר שיש בו נזק לעבודה אך במאכלו ובמלבושו ובהמצאו בחברת בני אדם שילך אחר מנהג המקום לשלא יתיחד ולא יהיה מן המתמיהים) ובין כך ובין כך הוא מקצר בתפלתו ובוטל מתורתו להדמות להם, ואם ימצא בחברת אנשים רקים המדברים לשה"ר או המלעיגים

על דברי חכמים לא ימנע מהראות להם פנים שוחקות לשיאמינו שגם הוא חושב כמוהם ולא יהיה בעיניהם כפתי, אך לבו למקום ובקרבו הוא שונא כל זה הלא יזכור מה שאמרו חז"ל אסור לו לת"ח ליסב במסיבה של עמי הארץ, וזה אינו מלב גאוה ח"ו אחר אמרם ז"ל מאד מאד הוי שפל רוח בפני כל אדם ואחרי אשר ר' פנחס בן יאיר שמנה המדרגות בהן יגיע האדם אל השלימות יתן מקום בין האחרונות לענוה מרוב מעלתה, אך הענין הוא כי במעט א"א שאלו האנשים לא יוציאו לעז על דברי תורה או על דברי סופרים ובחימום הסעודה ידברו ענינים מרים במאמרים מתוקים ודברי לצנות וכאשר כלם יצחקו הדרך ארץ נותן שיצחק גם הוא, ומאחר שאלו הלצנים אינם מתלוצצים כ"א לפי מה שצוחקים ומראים להם פנים יפות שומעיהם נמצא שבצחקו נוטל חלק עמהם ומחזיק בידם להתמיד בסורם, ואם ידברו בב"הכ בשעת קריאת התורה ויפנו אליו לשאול לו איזה דבר או לחלוק לו כבוד לשתפו בדבורם הלוא יבוש להסתלק מהם מסבת קריאת התורה לשלא ילעיגוהו וכמעט שעל כרחו שלא בטובתו גם הוא נוטל חלק בדבוריהם שלא כתורה וכהלכה, והנה הוא כמי שאינו לא חגר ולא סומא ולא פסח ועושה עצמו כאחד מהם שעליו אמרו חז"ל שאינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהם כי סוף סוף בכח הרגל יפעל ויחשוב כמוהם ויפול בכת אותם שזכרנו למעלה שעוזבים תורה ומצות ומתגללים באמרם רחמנא לבא בעי·

הן אמת כי זו היא המלחמה היותר חזקה אשר יוכל היצר להעיר נגד האדם כי הטבע חקק בלב האדם אהבת עצמו, וכאשר נבדוק עצמנו בעיון נמצא שכל אחד ממנו מתאוה להיות נחשב בעיני זולתו ושיותר בנקל יסבול הפסד ממון ואפילו צער הגוף מהבזיון, וגם אנחנו נוטים יותר בנקל למחול למי אשר הרע לנו רע אמתי ממה שאנו מוחלים למי אשר בזה אותנו אשר כל זה יורה כי יותר אפשר שהאדם יתאמץ בקיום התורה נגד המונעים אותו ביסורים קשים וענוים או אם יהיה לו בזה הפסד מרובה מאחר שלא יצא לו מזה קלון יותר מאילו ילעיגו עליו ויבזוהו כי זה נוגע בדבר התקוע יותר בלבו הלוא היא אהבת עצמו·

על כן השמירה היותר מעולה בזה היא שיארח מלחברה עם פועלי און וירחיק נדוד משכונתם כי אם ככה לא יעשה כמעט שא"א שיגלל מהדמות מעט מעט להם, ואם יארע לו להמצא עמהם והם עוסקים מעשים או מדברים דברים האסורים כלה"ר ודברי לעג וכיוצא אם יכול למנעם הנה טוב, ואם לאו לפחות לא יראה להם פנים שוחקות שלא יראה ח"ו כמודה לסכלותם

ויבוש ויכלם למצוא נחת רוח בדבר שמתנגד לרצון אביו שבשמים, ואם הוא
עצמו עסוק בדבר שהוא מצד חסידות הלוא טוב שימנע מעשותו שלא להיות
סבה לאחרים שיחטאו בלעגם, אמנם אם הוא דבר תורה לא ימנע בשום פנים
לעשותו כי אין חכמה ואין תבונה ואין עצה נגד ה׳, כי אע״פי שעזות פנים
הוא דבר כ״כ מגונה עד שאמרו עז פנים לגיהנם הזהיר התנא ואמר הוי עז
כנמר לעשות רצון אביך שבשמים שזה בלי ספק ללמד שיאזור חיל ויבזה מבזיו
ויליעג על מלעיגיו ויתן אל לבו כי הלוא טוב לו להיות בזוי בעיני אדם מהיות
בזוי ח״ו בעיני המקום. ויזכור כי הוא עומד תמיד באמת לפני ה׳.

פרק ט׳

הנה לסיוע דבר זה שיזכור תמיד שה׳ עומד לנגדו תועיל מאד ענין
התפלה כי לפי מה שאמרנו שבנקל ישכח האדם את בוראו לפי שאינו נרגש
בשום אחד מהחושים ודאי כי התפלה שבה מתיחד האדם עם קונו תהיה לו
לעזר ולהועיל בדבר שהכל תלוי בו כי התפלה שבה שואל צרכיו מה׳ בכלל
ובפרט תזכירהו שהכל בידו יתברך, כי כונת התפלה אינה להודיע לה׳ מה שאנו
צריכים וגם לא להעירו לטובתנו כי כבר הוא יתברך מכיר צרכינו ורוצה
להיטיב לנו, אך הכונה לשנשפיל עצמנו לפניו ונבטח בו כמו שאמר רבנו בחיי
בתפלתו ולא הודעתיך בצרכי להעיר אותך עליהם אלא שארגיש בגודל חסרוני
אליך ובטחוני בך, וכפי מה שירבה האדם לקבוע בדעתו שהוא צריך באמת בכל
שעה ובכל רגע לבוראו ושהוא תמיד בידו ככה יזכרהו ולא יבא לעבור על רצונו.

אמנם בכדי שהתפלה תוליד התולדה הזאת שהיא כמו עיקר ושורש לכל
הנהגת האדם צריך שתהיה באמת תפלה כי השם הזה לא יאות לה אם היא
נאמרת בלי כונת הלב כי שם ת״פלה נגזר משרש פ״לל כי יפלל האדם וידון
את עצמו ויעריך את עצמו נגד בוראו והנהגתו נגד טובתו וחסרונו נגד
המשפיע לו ואז יבוש ויכנע לפני ה׳ ולא נעלם מה שאמרו כי תפלה בלא
כונה כגוף בלא נשמה, אך להיות לבו שלם ונכון בתפלה מלבד מה שאמרו ז״ל
שלא יכנס פתע פתאום בתפלה מבלי שיכין עצמו לזה והביאו ראיה מהחסידים
הראשונים שהיו שוהים שעה אחת קודם שיתפללו כדי שיכונו לבם למקום,
זאת ועוד שלא יתפלל אלא מלה במלה דוקא מתוך הספר ויכון לפירוש המלות,
ואם ככה יעשה אפילו אם ירצה לחשוב דבר שהוא חוץ מן התפלה לא יוכל,
כי מאחר שמחשבות האדם באות לו דרך החושים וחושי הראות והשמע המה
עסוקים בדברי התפלה וגם א״א שדעת האדם תחשוב לשני דברים כאחד וכבר

הוא מושב בתפלה הנה בהכרח לא יחשוב בדברים אחרים ונתן רמז על זה בפסוק ואמר עם הספר ישוב מחשבתו הרעה, ואז כאשר יתיחד באמת עם בוראו שלשה פעמים בכל יום כמעט שבודאי יזכרהו אף שלא בזמן תפלה ומזה יצא שלא לעבור על רצון בוראו ולרוץ למצותיו בא וראה גודל שבח התפלה שאמרו ז"ל גדולה תפלה יותר ממעשים טובים, שהרי אין לך גדול במעשים טובים יותר ממשה רבנו ואע"פי כן לא נענה אלא בתפלה, אך זה המאמר הוא קצת קשה הבנה כי אם נאמר שהתפלה בלי מעשים טובים היא דבר מעולה, זה אינו באמת כי הכתוב צווח ואומר מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה, גם כי תרבו תפלה אינני שומע ידיכם דמים מלאו, ורבים כאלה, והראיה שמביא ממשה לכאורה אינה ראיה כי היותר נראה לומר כי תפלת בעל מעשים טובים היא מקובלת וא"כ קבלת התפלה היא פרי המעשים טובים, ועוד למה תחשב לאדם לזכות גדול שאלת דברים אשר לבו חפץ בם? אך הענין מסכים הולך עם מה שאמרנו למעלה כי מאחר שהקב"ה חכם חפץ ויכול כלומר מכיר צרכינו חפץ ויכול למלאותם לא היה מקום לתפלה מצד עצמה בענין שאלת צרכיו אלא מצד שבה האדם משפיל עצמו ומכיר גריעותו, וא"כ אחר הדרישה והחקירה התפלה אינה באמת כ"א מעשה טוב הלוא הוא השפלת רוח האדם בקרבו אבל הוא מעולה מכל שאר מעשים טובים כי בשאר מעשים טובים אפשר שאדם יזוח דעתו עליו בהם, ד"מ אם למד תורה הרבה או אם תמך יד העני או אם חלץ לחוץ ממלחץ הנה בנקל אם מעט אם הרבה יתגאה לבו בזה, אך התפלה כתקונה בכל עצמה היא להכניע רוח האדם בקרבו היא נקיה מן הפגם הזה כי אדרבה היא גורמת הענוה שהיא הגדולה שבמדות שכן מצינו במשה רבנו ע"ה שהיה שלם בכל המדות לא שבח בו הכתוב אלא הענוה שנאמר והאיש משה ענו מאד, ואחר שבאנו לזה כי התפלה אינה כי אם מעשה טוב אך המעולה שבמעשים ובמשה רבנו שהיה שלם בכל המעשים לא שבח בו הכתוב כ"א הענוה יצא לנו מזה כי הענוה והתפלה הן כמו דבר אחד·

פרק יו"ד

אמנם גם אחרי כן אשר התקין האדם דרכיו על התקון שאמרנו, דהיינו שיקבע האדם בדעתו שהע"הז הבל נגד העה"ב ושלא יתעלל במעשיו ולא יבוש ממלעיגיו בזכרו תמיד כי ה' רואה אותו ומהראוי שיבוש ויכלם ממנו, עוד צריך שייחד מעשיו לה' דוקא ושלא תהיה לו שום פניה אחרת בעבודת בוראו כי אז מ"ו עושה מלאכת ה' רמיה, והדעת נותן כי מי שהוא עושה, כך אין לו

שום זולת לפני ה', ואפשר שלזה כונו ז"ל באמרם לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, הלוא תראה שלא אמרו לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה כי גם זה מצוה אך הטעם הוא שמתוך שלא לשמה בא לשמה ויעלו דבר שאינו משובח מצד עצמו אלא מצד תולדה הנולדת ממנה, ודבר זה מסכים הולך עם מה שאמרו ז"ל על פסוק ויאמר ה' על עזבם את תורתי הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו כי המאור שבה מחזירן למוטב, כי חלילה לנו ממנו מחשוב כזאת שטוב לעזוב את ה' ולעסוק בתורתו אך הענין הוא כמו שמסיים והולך כי המאור שבה מחזירן למוטב והקב"ה חפץ בדבר זה לא מצד עצמו כ"א מצד התולדה הנמשכת ממנו, אמנם צריך שייחד מעשיו לה' דוקא ולא תהיה לו שום פניה אחרת כי אם לעשות נחת רוח לפניו, וצריך לזה עיון גדול והשקפה רבה כי יגיע לפעמים כי גם אחרי כן אשר התחיל בתורה ובעבודה או באיזה מצוה לש"ש באמת כמעט מבלי שיתכוין יתפתה אחר יצרו לאט לאט בלתי שירגיש בעצמו ~~[illegible]~~ לבו באופן שיהיה ראשיתו טוב וח"ו אחריתו רע, ד"מ הנה הוא מכין עצמו לעשות צדקה לבקר חולים וללמוד תורה וכאשר יראה שבני אדם ישבחוהו ויכבדוהו על זה ימצא נחת רוח בעצמו ויתאוה לכבודם ושבחם והנה מה שמקודם היה עושה לכבוד ה' עכשיו מעט מעט ומבלי שירגיש הוא עושה לכבוד עצמו, ולא עוד אלא כאשר לבו ילך חשכים בעלת הגאוה מכח המחשבה יבא אל פועל המדות אשר יורו לכל גאותו, ד"מ הנה הוא הולך אל הישיבה ללמוד תורה בין החברים ואם לבו אינו שלם למקום ובקרבו ישים ארבו ארב הגאוה או פניה אחרת לא יודה על האמת ולא ימנע מלהדות הקדמות מלבו לאמת דבריו ·

ויתגאה

אך יבוש ממה"מ הקב"ה העומד עליו שהוא יודע תעלומות סתרי כל חי חופש כל חדרי בטן ובוחן כליות ולב וכמו שאמר דהע"ה וכל יצר מחשבות הוא מבין ויחשוב תמיד בדברים המכניעים את הלב, ואם באיזה דבר יחשוב בעצמו שהוא ראוי לשבח ידע נאמנה כי מצד אחר על כמה פנים הוא נבזה ונקלה מאד, ד"מ אם הלוה או נתן סלע לעני בשעת דוחקו הנה טוב שימצא נחת רוח בזה לשיתמיד בטובה אך לא באופן שיתגאה כי יחשוב לעומת זה כמה פעמים עצם עיניו אמן את לבבו וקפץ ידו מאחיו האביון, אם למד איזה שיעור והצליח בלמודו יותר מחבריו יעשה לו עזר כנגדו שלא יתיהר בחשבו כמה באמת קצר ונתרשל בתורה ובעבודה וכן על זה הדרך, ס"ס כאשר יבדוק האדם את עצמו בעיון נמרץ וישקול פעולתו נגד חובתו ימצא באמת שהוא רחוק מהשלימות ושאין לו במה יתגאה ואז יכנע וישפיל עצמו

ותלא לו מזה הגדולה האמתית כי הוא יתברך מגביה שפלים עד מרום׃

פרק י"א

הנה יש הבל אחר נעשה על הארץ אשר תולדותיו המה מתנגדים לעבודת ה׳ מלבד מה שהוא רע בעצמו ומעיל מוס ח"ו בשמים הלוא הוא מיעוט בטחון, הנה האדם אשר בו המדה המגונה הזאת כמעט שאינו מודה שהבורא יתברך שמו הוא חכם חפץ ויכול, כי אילו היה מודה בזה באמת בלבו ולא בלבד בפיו כמו שהיה מתרעם הנביא בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני, אין ספק שלא יהיה כ"כ מגר ודואג על עניני העולם ולא לבו טרוד ונחפז על עסקיו מתפחד מהפגעים נבהל להון לצבור כעפר כסף אילו היה יכול כי אם היה בטוח באמת בה׳ שנותן לחם לכל בשר לאחר שנתעסק זמן הראוי באומנותו כאשר אלהיו יורנו עדין ישארו לו שעות פנויות לתורה ולעבודה והיה לבו מתיחד לה׳ בתפלתו מבלי מחשבות הטורדות אותו, ואילו היה נשען על קדוש אלהי ישראל באמת ולא היה כ"כ מתירא מפגעי העולם וממקריו והיה לבו בטוח בה׳ בהשקט ובבטחה היה יכול לפנות לבו לעבודת בוראו מבלי מחשבות זרות הטורדות אותו הלוא יעלה על לבו מה שקרה למלך אסא כי לאחר שמלך והצליח ל"ו שנה כיד אלהיו הטובה עליו, חלף עבודתו ובטחונו בה׳ לבסוף כאשר נשען על עזר מלך ארם בהלחמו עם בעשא בא אליו חנני הנביא והוכיחו בשם ה׳ באמור לו בהשענך על מלך ארם ולא נשענת על ה׳ אלהיך על כן נמלט חיל מלך ארם מידך, והנה כי עברה גוררת עברה כי כעס על הנביא רגן מן העם בזעפו ובעונו חלה את רגליו ומת באותה מיתה, ויהודה על אשר בטחו על מצרים לרכב ולפרשים להנצל ממלך אשור הנביא ישעיה הוכיחם באמרו בהשקט ובבטחה תהיה גבורתכם ולא אביתם כלומר הנה היה לכם להשען על קדוש ישראל ואז הייתם נצולים בהשקט ובבטחה אך לא אביתם ותאמרו לא כי על סוס ננוס על כן תנוסון ועל קל נרכב על כן יקלו רודפיכם, ורבים כתובים כאלה מורים כי לה׳ הישועה ורגלי חסידיו ישמור ושאין לו לאדם לפחד ולהצטער על עניני העולם יותר מדאי כי זה באמת רע בעיני ה׳ כי זה יורה שאינו מאמין בו ח"ו ס"ם אם האדם אינו קובע בלבו באמת הבטחון הנה לא ישים גבול למאויו כי יאמר בלבו אפשר שהעתים יתחלפו או שאובד מה שהרוחתי והנה כל ימיו מתפחד מפגעי העולם וממקריו תמיד טרוד ודחוק בעניני העולם ולא יזכור את בוראו ואף בתפלתו רק שפתיו נעות וקולו לא ישמע לפני ה׳ יתברך כי לבו הלך חשכים במחשבות זרות, אמנם יש לו לאדם להשיב אל לבו

כי מי שהכין לו טרפו טרם הולדו בנקת החלב בדדי אמו והצילהו מהפגעים טרם יגיעו אליו בתת בטבע האם לאהוב את הבן בעת שהוא לא לא לעזר ולא להועיל כי אם לטורח וגם נמשא הוא יכלכלהו ויצילהו ואז יהיה נכון לבו בטוח בה׳ ·

פרק י״ב

הנה דברנו עד הנה בדברים הנוגעים בין אדם למקום ואולי ישמע השומע ואמר כי זה דוקא הוא העיקר אך הדברים שבין אדם לחברו הם כמו טפל כי באמת יוכל האדם להקרא ירא ה׳ ולהמנות בין החרדים אל דברו בקיום המצות ולמוד התורה אף אם לא ידקדק במה שהוא בין אדם לאדם ·

אמנם חלילה לנו ממנו מחשוב כזאת עם האלהים כי מי אשר תעלה בלבו סכלות גדולה כזאת הוא באמת מחרף ומגדף, וכי לכבודנו הוא צריך? וכי מצד גאותו ולא מצד טובתו נתן לנו את התורה? הנאמר ח״ו שהקב״ה לכבוד עצמו הוא דורש ושאינו מקפיד על מעשינו הטובים הם אם רעים עם חברינו? הלוא כתיב אל לבנו כי מי שאמר אנכי ה׳ אלהיך אמר ג״כ לא תרצח, לא תנאף, לא תגנב, ולא זו בלבד אלא מעשרת הדברות ארבעה מהם בלבד, הם במה שבין אדם למקום והששה במה שבין אדם לחברו, ואחר כל אלה הדברים מי הוא זה ואיזה הוא אשר ימלאו לבו לחשוב להיות נמנה מן יראי ה׳ באמירת מזמורים בהשכמת בית הכנסת ובלמוד התורה אם אח״כ לבו הלך חשכים בעצת יצרו בעניני מוסר ובקרבו ישים ארבו להונות רע לכחש בפקדון להחליף בדבורו להיות לוה ואינו משלם לרגל על לשונו להחניף לחברו לשיגלה לו מצפוני לבו כדי לבגוד בו וכהנה רבות? הן אמת כי אמרנו למעלה כי מוסר בלי יראת ה׳ וקיום המצות לא יקרא באמת מוסר באשר כבר הוכחנו כי זה אינו כ״א לתועלת עצמו ואם לא תולד מזה מגמתו המוסר חלף הלך לו, אמנם אם לא יהיה מוסר אמתי יהיה מוסר פגום אך סוף סוף הוא מוסר, אבל מי שיחשוב להיות ירא ה׳ בלי מוסר זה לא יעלה בידו בשום פנים כי המוסר הוא חלק מיראת ה׳ ולא יקרא ירא ה׳ מי שעושה כמו הכנה בעצמו לשמוע לו באיזה דבר ולמרוד בו מצד אחר · הנה לשוא יתיפה בעיני ה׳ מי שבמה שבין איש לאיש עון עקביו יסובהו ·

ואם באיזה פנים מי שהוא רע לשמים קשה ממי שהוא רע לבריות בכמה פנים ג״כ מי שהוא רע לבריות קשה ממי שהוא רע לשמים, הא׳ כי מי שהוא רע לשמים אינו עושה באמת רע כ״א לעצמו כי השם ית׳ שלם בתכלית

השלימות לא יתפעל בשום פנים ומי שהוא רע לבריות עושה רעה לעצמו בהכביד עליו כובד עונו ולזולתו בנזק או בבושת או בשם רע שהוא מוציא עליו, והב' כי מי שחטא לפני ה' הנה בעזוב רשע דרכו ומודה עליו ומקבל על עצמו שלא לשוב עוד לכסלה הקב"ה ברחמיו מקבלו בתשובה, אך אם חטא לחברו מלבד מה שיכנע לפני ה' צריך ג"כ שירצה את חברו כאמרם ז"ל עברות שבין אדם לחברו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו, והג' כי בשובו מדבר שבין אדם למקום אין לו בזה חסרון כיס אמנם מי שגזל או גנב או הונה את עמיתו לא יצפה למחילה אם לא ישיב את הגזלה אשר גזל או את העושק אשר עשק ואם הוציא שם רע על חברו אין לו מחילה עולמית מפני שאין בידו להקנות לחברו אותו שם טוב שאיבד ממנו ולעשות באופן שבני אדם לא ידונוהו לכף חובה אשר על כן אמר שלמה בחכמתו פן יחסדך שומע ודבתך לא תשוב· אמנם רבו כמו רבו אותם שאינם מדקדקים כ"כ בכבוד חבריהם ואינם נמנעים מלהונות אותם בדבר שההונאה אינה כ"כ נראת לעינים והאיסור בו אינו כ"כ מפורסם ולא די שמודים לעצמם היתר אלא שמתחסדים באמרם היתכן שלא יהיה הפרש בין השלמת חובותינו עם חברינו להשלמת חובותינו עם יוצרנו? האם יעלה על הדעת שכל דקדוקי מצות וענפיהם ותולדותיהם יהיו נשמרים בין איש לאיש כמו בדבר שבין אדם למקום? הן אמת שכל מה שנרבה להכנע לפני ה' ולהתחכם בקיום המצות לפניו לא נגיע בזה להשלים חובותינו הן מצד גדולתו בלתי נגבלת וטובתו עמנו בכל עת, אמנם בדברים שבין אדם לחברו הלוא די לנו שלא נגנוב שלא נגזול ושלא נכה או נחרף ויש בזה די והותר, הנה אנחנו חייבים שלא לדבר שקר כמו שכתוב מדבר שקר תרחק, אך אין אנחנו חייבים לדקדק על עצמנו שלא לדבר דבר שאינו מתוקן בתכלית היושר לבב ואם בזה ילכד עמיתנו ויצא לו מזה נזק שגורם תועלתנו אין בזם שום איסור כי זה בא מצד החריצות, הנה חייבים אנחנו שלא לעשות שום רע אמתי לזולתנו ושלא נפגום בכבוד חברנו אך מה לנו לעוזרו ולקבלו בסבר פנים יפות? וכהנה רבות·

אמנם כל אלה טענות היצר הכורה שוחה ללכדנו ובראיות כוזבות מטעה אותנו מדרך הטוב וכדי שלא נרגיש בעצמנו ולא נעזוב דרכנו הרע אומר על האסור מותר ומראה לו פנים ובעת שאנו עושים מעשים שהם מתנגדים לרצון הב"י אנו מתחכמים למצוא אמתלאות להאמין לעצמנו שהם כתורה וכהלכה:

פרק י״ג

אבל כשנעמיק הענין ההפרש שסוברים איזה בני אדם לעשות בין דבר שהוא בין אדם למקום ובין דבר שהוא בין אדם לחברו כמצא שלענין חשיבותו וחובת השלמתו ההפרש הזה הבל ואינו באמת מאחר כי גם דבר שהוא בין אדם לחברו הוא באמת דבר שבין אדם למקום כי מי שצוה זה צוה זה וא״כ דבר ה׳ בזה ומצותו הפר בהמרות דברי קדשו אם גנב או הזיק או חרף את חברו כמי שעובר על מצותו בחלול שבת ח״ו או באכילת דברים האסורים או בבעילות האסורות וכיוצא בהם כי איסור אלו ואלו דברי אלהים חיים, ולענין דקדוק המצוה פארותיה ותולדותיה שסוברים לעשות בזה הפרש בין מה שבין אדם למקום ומה שבין אדם לחברו אמרתי שגם זה הבל, הן מטעם הקודם כי גם מה שבין אדם לחברו היא מצות ה׳, הן מטעם שאחר שכתב הב״י בתורתו הקדושה לא תגנובו לא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו, לא תונו וגו׳ כי כל אלה הזהרות שלא להזיק את חברו, ולענין לעשות עמו טובה אמר עזוב תעזוב עמו, השב תשיבם לאחיך, לא תעמוד על דם רעך, נתן תתן לו ורבים כאלה, חזר ואמר ואהבת לרעך כמוך כי אפשר שהאדם יקיים אלו המצות שבאו בפירוש ויתחכם אח״כ לעשות מעשים או לדבר דברים לשיולד מהם נזק או צער או בושת לחברו ויתגלגל ויאמר הנה לא עברתי על שום אחת מהמצות, לכך חזר ואמר ואהבת לרעך כמוך, כי מצוה זו כוללת כל המעשים וכל הדברים ומחייבת אותו אצל חברו בכל מה שהוא עצמו חפץ בו ואוסרת עליו כל מה שיהיה קשה ורע לעצמו, א״כ מבואר הוא כי לא די שהאדם יחדל מלהונות, לבזות, ולהזיק את חברו במה שהאיסור בו מפורש באר היטב, ולא יסתפק בנתינת צדקה לעני שהחיוב בו מבואר, אך במה שגלה הק״בה דעתו באמרו לא תונו איש את עמיתו כי אמרו ז״ל בהונאת דברים הכתוב מדבר, הרי שאסר לנו כל דבור שיולד ממנו צער או חרפת חברינו, ובאמרו נתון תתן לו, עזוב תעזוב עמו, השב תשיבם לאחיך הרי הכתובים האלו כמו בנין אב שראוי לנו לעזור את חברנו בכל מה ובכל עת שהוא צריך לעזרתנו בלי הפרש בין עני לעשיר, וכבר אמרו ז״ל גדול גמילות חסדים מן הצדקה בי הצדקה לעניים וגמילות חסדים לעניים ולעשירים, ובאמרו מפני שיבה תקום, והדרת פני זקן, הזהירנו שמייבים אנחנו לכבדו בכל מיני כבוד ולאו דוקא זקן אלא כל אחד לפי כבודו יש לנו לכבד כל אדם ולקבלו בסבר פנים יפות, ואחר כך חזר וכלל ואהבת לרעך כמוך לשנעשה כל אלה המעשים בלב שלם

ובנפש חפלה כאילו היו דברים הנוגעים באמת לעצמנו ושלא נתחכם למצוא אמתלאות להקל מעלינו חובתנו כי הוא דבר המסור ללב לכך נאמר בו ויראת מאלהיך אני ה׳, מאחר כי בלי ספק אפשר לו לאדם לעשות מעשים ולדבר דברים שיהיה פטור בדיני אדם אך לא ימלט מלהיות חייב בדיני שמים כי אין לדיין אלא מה שעיניו רואות וה׳ בוחן לבות וכליות׳ ס״ם אין לנו להיות לפני ה׳ כעבד מביש ועצל אשר כל מגמתו להקל מעליו עבודתו ואם יראתו מאדוניו מונעתו מהמרות למצותיו לפחות עושה המצאות למעט העמל והטורח כפי מה שיוכל, אך בניס אתם לה׳ אלהיכם אמר הכתוב, וא״כ ראוי לנו להשתדל בכל מאמצי כחנו לזכות לשם הנכבד כזה, ולעשות באמת מעשה בן שאוהב את אביו בלב שלם שלעשות מה שאביו חפץ בו ושמולא בו נחת רוחו אינו ממתין להיות מצווה על זה בפירוש אך במה שגלה בו דעתו מעט שהוא חפץ בדבר מה הבן מרחיב והולך הענין כי לבו אומר לו שבזה הוא ממלא רצון אביו, ועל דרך זה ג״כ חייבים אנחנו להרחיק עצמנו לא בלבד ממה שהאיסור בו מפורש, אלא ג״כ ממה שהוא נוטה מעט לאיסור והוא מה שקראו רז״ל אבק רבית, אבק לש״הר, הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו, וכן במצות עשה לא נגביל עצמנו למה שהחיוב בו מבואר רק מאחר שבאזננו שמענו שה׳ חפץ למען צדקו שאיש את רעהו יעזורו, נשתדל בכל כחנו בכל מה שהוא לעזר ולתועלת חברנו וכבר נאמר ועשית הישר והטוב וכו׳׳

פרק י״ד

אמנם ענין אהבת רע הוא ראוי להרחיב בו קצת לסקל המסילה בהתיר איזה קושי הנראה בו הן מדברי תורה הן מדברי סופרים אשר בלי זה יוכל הכילי להתנצל עצמו מלעזור את חברו וכנגד זה הנדיב והרחמן להצטער גם אחר שעשה כל מה שבידו לתועלת חברו בחשבו שא״א לקיים בזה דברי תורה מבלי שים אל לבו שאין הקב״ה בא בטרוניא עם בריותיו ושאינו מטיל עלינו מצות שא״א לקיימם והוא אמרו בתורה ואהבת לרעך כמוך, אשר הנראה מזה שלא יהיה שום הפרש בינו לבין חברו וזה באמת דבר שהוא נגד הטבע, כי האדם קרוב יותר לעצמו ונותן עור בעד עור כ״ש שאוהב את עצמו יותר מחברו, וכתוב אחר אומר וחי אחיך עמך, אשר בא הפירוש בדברי רז״ל חייך וחיי חברך חייך קודמים, ובגמרא אמרו מה דעלך סני לחברך לא תעבד, ועוד מעשה ההוא דאתא לקמיה דרבא א״ל מארי דוראי אמר לי זיל קטליה לפלניא ואי לא קטילנא לך אמר ליה רבא לקטלך ולא תקטליניה, דמאי חזית

דדמא דידך סומק טפי דלמא דמא דההוא גברא סומק טפי, הרי דאין הפרש בינך ובין חברך, ובמקום אחר אמרו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, לפרנסו אתה חייב ואין אתה חייב להעשירו, הרי שאין אדם חייב לאהוב את חברו כעצמו דוקא כי לולא זה היה העשיר חייב לחלק כל נכסיו עם העניים ולהשאר גם הוא עני כמותם׃

אך יש לדקדק כי כ׳ הדמיון איננה מורה דמיון גמור ושיהיה הדומה שוה לנדמה בכל תנאיו רק שיהיה מאותו הסוג והמין׃ הנה הכתוב אומר נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך ה׳ אלהיך כי כתוב זה לפי הנראה מתנגד עם פסוק ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, אך הענין הוא שגם שאר נביאים יהיו נביאי אמת ומאחיך כמוני לא שיהיו בגדר הנבואה כמי שנאמר בו לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא אשר על כן אמרו ז״ל על פסוק היתה כאלמנה ולא אלמנה ממש, וכאשר רוצה הכתוב להורות דמיון גמור כופל כ׳ הדמיון כמו שמצינו ביהושפט כמני כמוך כעמי כעמך והנה באמת הלך הוא וחייליו למלחמת רמות גלעד והנביא ישעיה ביעדו על הגלות שלא יהיה שום הפרש בין עני לעשיר ובין נקלה לנכבד אמר כעם ככהן כעבד כאדניו וכו׳ בכפל הכ׳׃ א״כ כשלונו הכתוב ואהבת לרעך כמוך, הנרצה מזה שנאהוב את חברינו בלב שלם ובנפש חפצה יהיה איש לאיש ואיש לרעהו עזרה בצרות נמצא מאד בחמול עליו ועל ממונו בפרנס העניים, בבקור חולים, ביעץ לתועים ורבים כהנה׃ מ״מ כל מצות עשה שבאו בין איש לאיש וגם מה שלא בא בפירוש אלא שהדעת נותן שה׳ חפץ בו יש לנו לקיימן באהבה רבה מסוג אהבת עצמנו, אמנם יש לנו בזה ליטול חלק בראש כי חייך וחיי חברך חייך קודמים, אך במצות לא תעשה אין שום הפרש בינו לבין חברו כי כל מה שהוא שונא לעצמו אסור על כל פנים לעשותו לחברו כלומר שלא יזיק לחברו הן בממון הן בכבוד אפילו יצא לו מזה תועלת גדול כי בפירוש אמרו ז״ל מה דעלך סני לחברך לא תעביד בשום צד ואופן שיהיה׃ העולה ממה שאמרנו כי חייב האדם להתנהג עם חברו כמו שהוא חפץ שאחרים יתנהגו עמו וישתדל בכל מאמצי כחו לסייעו הן בממונו הן בגופו הן בעצותיו במה שהוא תועה בו, וימנע מלהזיקו הן בגופו הן בממונו הן בשמו הן בכבודו, אך גם באלו הדברים שבין אדם לחברו יש לו להתחכם על יצרו ולהרים כל מכשול מדרכו כי בתחבולות יעשה לו מלחמה נגד יצרו להגיע אל מחוז חפצו באותו אופן שיתנהג במה שבין אדם למקום. כי אם לא יכין עצמו תחלה לזה ולא יסיר מקודם כל המדות הרעות המתנגדות למצוה הזאת, בלי ספק שדרכו דרך האושר תהיה מסובכת בסירים ובה ירוץ ויכשל

כי בצאתו מן הפחת ילכד בפח כלומר אחר שיעשה מעשה שלא יעשה מחמת איזו מדה והכיר בחטאו יחזור עוד לכסלה מחמת אותה מדה עצמה או מדה אחרת וכל זה מפני שלא נתן אל לבו לתקן את עצמו מקודם על פי מדותיו·

פרק ט"ו

הנה המונעים הגדולים לשאדם יסייע את חברו בממונו הם שנים מעוט הבטחון, ואהבת המותר, כי בהזדמן לו עני להתפרנס הוא קופץ ידיו מתת צדקה מפחדו לירד מנכסיו מבלי בטוח בשם ה' והשען באלהיו, שאמר נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך, הלא ישיב אל לבו כי ישרים דרכי ה' ומן הטוב לא יצא רק טוב ומקיום מצותיו לא תסר יבאנו, ואמרו ז"ל על פסוק רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכב"ד, משום דרודף צדקה ימצא צדקה? אלא לומר לך כל הרודף צדקה הקב"ה ממציא לו מעות לעשות מהם צדקה·

אמנם ענין מיעוט הבטחון איננה מדה רעה הנולדת מעצמה בלב האדם כי כמעט א"א שהאדם לא יבטח בה' הן מצד הכתובים המורים על השגחתו הנפלאה המתפשטת על המדברים ועל החיים כמו שכתוב ולחיותם ברעב, מצמיח חציר לבהמה, פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון, נותן לחם לכל בשר ורבים כאלה, הן מצד מה שיעידו עליו עיניו כי באמת עינינו רואות כי מצד הטבע אין שום נברא מת ברעב אם לא מחמת איזה מקרה פרטי, אך מיעוט הבטחון הוא כמו תולדה לאהבת המותר, כי באמת מי שהוא נגוע בנגע המדה הזאת איננו חייב לבטוח על זה בה' כי הכתוב איננו אומר הנותן אוצרות זהב וכסף, המאכיל למעדנים, המלבים עדי זהב משי ורקמה, אלא הנותן לחם לכל בשר ואין לצפות לנו מה' אלא מה שהבטיחנו א"כ אותם הנבהלים להון אנשי רע עין אשר כל מגמתם לצבור כעפר כסף להתגדל ולהתפאר בגדולה כוזבת בבגדי חופש ורקמה חוקקי בסלע משכן להם בעליות מרווחים וקרועים בם חלוני ויריעות כרפס ותכלת קלע כרובים ותימורות ופטורי ציצים מעשה ידי אמן אוכלים כרים מצאן ועגלים מתוך מרבק שותים במזרקי יין יין אֵיי הים הרחוקים ואחר זה פורעים על פי הכבל בנגן ושיר או עת לשחוק ועת לרקוד ויבאו האנשים על הנשים מהודרות בנטיפות ושרות הקשרים והלחשים אשר כמעט אין אור עינים סובל זהרם ביפעת המנורות הגדולות המנצחות אור השמש הנותנות המאור הגדול לממשלת הלילה וכל ימיהם כחגים רודפים אחר ההבל ושואלים זה לזה איפוה נטייל היום במה נתעדן הלילה אין ספק כי אנשים

באלה לא יותר להם מאומה להיטיב לזולתם כי כפי השיעור אשר ירבו חילם ועשרם ככה ירבו תאוותם וצרכיהם הקנוים אשר אין להם קץ וגבול ואם תחסר נקודה אחת ממנהגם באכלם ובמשתיהם או במלבושיהם זה יהיה להם עוני גדול כאילו יפקד מהם מה שהוא הכרחי באמת לחיי האדם, וראה נהגו הספרם הגדול שים בין מי שיחסר לחמו למי שיחסר לו איזה דבר מהמותרות אשר שבו להיות לו הכרחיות, הנה העני חסר לחם על הרוב הוא מצדיק עליו את הדין ובוטח בה' שישלים מחסורו אך מי שלא יוכל למלא תאותו בדברי המותרות מפיו לפידים יהלוכו וכעס הרבה וחליו וקצף והטעם בזה הוא מה שאמרנו למעלה שלבו אומר לו שאין לו באמת להשען על זה בה' א"כ הוא דבר הנראה לעינים כי מי שהוא אוהב כ"כ את עצמו לא ישאר בלבו מקום פנוי לאהוב את זולתו ולמי שהוא סופה הרוה את הצמאה מוסיף הצרכים הקנוים והבדוים על האמתים כמעט שלא יספיק כל ממון שבעולם למלאות תאותיו בלתי נגבלות ·

אמנם מה יעשה ליום פקודה כאשר ישאלהו דיין האמת ויאמר כאשר ערכת שלחן מלכים משתה שמנים שמנים ממוחים מעשה טבח אומן ויין מלכות רב איך סבלה כזאת רוחך ואיך כבשת רחמיך מבלי חשוב לכמה אנשים ונשים וטף עוללים חקנים אשר כמ"שם יענה בפניהם השואלים פת לחם ופורש אין להם? · וכאשר בימי החורף עשית מלבוש ללבושך ובביתך דלת כנגד דלת ונהר כנגד נהר באופן שהאויר לא ימצא מקום להפיגך איך אחר כל זה הוצאת מעותיך בטאטראות וטיולים ולא נכמרו רחמיך על אחיך רעב וצמא וערום וחסר כל נושא הלינה לפניך ובביתו דלף טורד ביום סגריר? הנה אין הכוונה בזה שהעשיר יחיה חיי צער כאחיו העני כי אדרבא יאכל לשובע נפשו ויתעדן בדברים מותרים ובדרך ממוצע כיד ה' הטובה עליו, אך לא יוציא כל מעותיו בהנאותיו מבלי שים אל לבו כמה מאחיו חסרי כל כי העושר אינו באמת שלו אלא הוא אצלו בפקדון כי גופו קנוי לה' ומה שקנה עבד קנה רבו ·

פרק י"ו

הנה ראיתי לגלות דעתי החלושה על מאמר אחד מרבותינו שהוא קלת קשה הבנה וזהו: שאל מין אחד את ר' עקיבא אם אלהיכם אוהב את העניים מפני מה אינו מפרנסן אמר ליה כדי להנצל אנו בהם מדינה של גהינם, והלוא כלל הוא שאין דוחין נפש מפני נפש א"כ למה יסבול העני הרעב וכל העניים שהם כמו תולדות לעוני לשיזכה בו העשיר? וא שהעשיר הוא בעל מדות טובות

והקב"ה חפץ לגמול לו חסד וכי קצרה יד ה' מהושיע ואין לו אלא להפיל לזה בעניות לרומס אחיו העשיר עליו בהאכילו מפתו? התשובה לפי עניות דעתי בזה: כל טובות ורעות העה"ז אינם על הרוב אלא לפי מה שמצייר אותם האדם ולפי מה שלבו מוצא בהם נחת רוח או קוצר רוח אשר על כן תמצא מי שהוא מצר ודואג על העדר דבר אשר אדם אחר שהשיגו קץ בו וקשה עליו· ד"ת הנה יש לך אדם שהוא כוסף וחומד לשיהיו לו בנים וכמעט שהיה נותן כל מה שיש לו למתק געגועי ילדות ואדם אחר שמצד תכונתו אוהב הבדידות נער גידול בנים קשה עליו ויותר היה מוצא נחת רוח בהיותו אילן סרק, ויותר מהמה הלוא עינינו רואות למאות ולאלפים מאותם שבעל כרחם מקיימים בכל יום מצות אל יותירו ממנו עד בקר ועכ"ז הם שמחים בחלקם שוחקים ומרננים, כמה מהעשירים אשר בתיהם מלאים כל טוב ותמיד פניהם זועפים ומתאוננים על קושי העתים הנקראים בלשונם עתות בצרה· ס"ם טובות העה"ז אינם טובות מצד עצמם אלא לפי מה שלבו של אדם שש עליהם והרעות ג"כ אינם רעות מצד עצמם אלא לפי מה שלבו מצר וכואב בהם· א"כ יקרה שכאשר הב"י הן מצד גמול הן מצד חסד רוצה לתת שמחה בלב אדם יעשה באופן שהשמחה הזאת תולד לו מחמת העושר וכאשר ירצה ליסר אדם הן מצד מעשיו הראויות לכך הן כדי להרבות שכרו יהיה איך שיהיה ולהכאיב לבו במקום חולי או קלון או יסורים אחרים מיסרו בעניות לשיזכה בו אחיו העשיר לפרנסו ולתמכו, א"כ ישיב האדם אל לבו כי העושר כמו העוני הם נסיונות גדולים אשר בהם יבחן האדם אם יכיר וידע כי הכל בא מאתו יתברך והכל לטובתו אם לא יקוץ במצבו אם הוא עני ואם לא ישתכר בכוס תרעלת גאותו אם הוא עשיר אשר על כן יש לו לעני להצדיק עליו את הדין לאמץ כחו שלא ינואץ מכובד תלאותיו ולהשתדל בכל כחו להרויח חיותו שלא להטריח על אחיו העשיר כמו שאמר דוד המלך ע"ה יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך ואמרו ז"ל על פסוק ותבא אליו היונה וכו' והנה עלה זית וגו' אמרה יונה לפני הקב"ה רבש"ע יהיו מזונותי מרורים כזית בידך ואל יהיו מתוקים כדבש בידי בשר ודם· אך העשיר לא ישכח אפילו רגע אחד מה שאמר שלמה בחכמתו יש עשר שמור לבעליו לרעתו, כי אם לא יתנהג כשורה לו הכין כלי מות ומה שבעולם החולף מגדלתו ומרוממתו על כל המעשים ח"ו בעולם הנצחי יושיבהו בשפל המדרגה, אך יודה לה' מאד בפיו ובלבבו שהשפיע לו טובו וימצא נחת רוח שעשהו הקב"ה צינור להריק ברכותיו על הדלים בתת צדקה לעניים בתומכו הכושלים ובחזקו ידי הרפים בהמציא להם מקום וצד לפרנס את עצמם והיה לבבו שש ושמח בעה"ז ופעולתו לפניו בעה"ב·

פרק י"ז

אך בענין לעזור את חברו בגופו כי הוא דבר שאין בו חסרון כיס כי זה נהנה וזה אינו חסר הדעת נותן שלא יתרחק האדם ממדה זו מאחר שקרוב הדבר בפיו ובלבבו לעשותו, אמנם הנסיון מוכיח להפך מסבות רבות· והמונעים הראשיים הם העצלות או חשבו שדבר כזה אינו לפי כבודו או שאינו רוצה להחזיק טובה בשביל תועלת זולתו או מפחדו שישיבו לו עזות כשילין טובה על קשה יום וכהנה וכהנה· אמנם יש לו לאדם לדון בעצמו, היתכן כי בהזדמן לי להועיל לחברי ולעזור לאחי מבלי שום הפסד אמנע מזה להקל מעלי קצת טורח, איזה התגללות אמצא על זה איכה יהיה לי פתחון פה לפני המקום לומר קיימתי מצות ואהבת לרעך כמוך אשר עליה אמרו כל גופי תורה תלוים בה מאחר שאפילו בדבר שלא היה לי בו שום נזק מנעתי את עצמי לעזור את חברי בעת הצורך? וזה אינו ח"ו שקלה בעיניו מצות אלהיו ושיחשוב שעניני וצרכי חברו אין ראוי שיגיעו אליו רק עצלותו היא מונעתו, אשר על כן ראוי לאדם לאזור חיל נגד המדה המגונה הזאת וירגיל עצמו בימי ילדותו להיות זריז במעשיו לטובתו כי אורך וקוצר חיי האדם לא ישוערו כ"כ לפי משך שני חייו כי אם כפי התעסקו בהם באופן שמי שנתעצל והוציא זמנו לריק אף כי חיה אלף שנים פעמים קרוי מת כי לא יתכן שיקראו בשם חיים כל השעות הימים והשנים אשר עברו עליו מבלי עשות מאומה, ובהפך מי שהוציא שנותיו בעבודת ה' ובהתעסקו באמונה קרוי חי כי נפשו לו חיה כל ימי חלדו·

פרק י"ח

הן אמת כי העצלות הוא מונע גדול לשאדם יעזור את חברו בגופו אך המונע היותר גדול היא הגאוה אשר היא לבדה תוכל לדחות את האדם לכל העברות כי היא באמת כמו ארס פתנים שמתפשט בדם ומפסיד אותו כך הגאוה בלב האדם משחתת כל מעשיו ומקלקלת כל דרכיו, או כמו נחל שוטף שבכח מרוצתו וכובד מימיו פורץ כל גדר ומהרס כל היסודות, כך הגאוה תבטל ותפר כל טוב טעם ודעת שתוכל לתת לאיש גאה על קיום מצות פרטיות אם מתחלה לא ירפא מנגע המדה הזאת אשר על כן לא תרויח מאומה בהזכיר לו כי גמילות חסדים ובקור חולים הכנסת אורחים והבאת שלום בין אדם לחברו הן מן המצות שאדם אוכל פרותיהן בעה"ז והקרן קימת לו לעולם הבא אם בקיומן יוכרח לעשות דבר שאינו לפי כבודו, ד"מ הנה הוא מכיר באמת שעני פלוני הוא בעל מדות טובות ובקי במלאכה פלונית או באומנות פלוני אך הוא

נמנע מלדבר טובה בעדו לרעיו ומכיריו או מפחדו שלא ישגיחו עליו ולא יטו אליו אוזן ויהיה לו לקלון או מצד גאותו אינו רוצה להחזיק טובה לשום אדם ובין כך ובין כך העני הלז נשאר מדוכה בעניו אחר שהוא היה יכול לסעדו מבלי שיוציא עליו כ"א דברים טובים, הנה יש לך עני בן טובים בישן וחסר לחם שמסוה הבושה מעכבו מלשאול, אין ספק שהיא מצוה גדולה להליץ טוב בעדו כמו שאמרו ז"ל בענין הצדקה גדול המעשה יותר מן העושה, אך אם המצוה גדולה הגאוה גדולה ממנה ומפחדו שאיזה עשיר יענה לו עזות ימנע מלהליץ בעדו · בקור חולים ג"כ היא מצוה רבה אך לא תמצא על הרוב שום עשיר שילך לבקר עני המוטל על ערש דוי כי סוף סוף לא ימצא שם כ"א · אנשים מדלת עם הארץ וכבודו לא יסבול לישב עמהם · הנה יקרה איזה פעמים באורח שענה בדרך כמו משחת מאיש מראהו ויקוץ מהכניסו בביתו אף אם זה במקום שאין שם מלון מפני עמנו בחשבו שאינו מכבודו שיבא בצל קורתו וישב עמו על השלחן איש נבזה כמהו אשר לא תאר לו ולא הדר הלא אתן לו איזה פרוטה ויש בזה די והותר · הבאת שלום בין אדם לחברו ובין איש לאשתו היא מצד עצמה דבר נכבד ושאדם מוצא בה נחת רוח כי יוכל בזה להתפאר להיות כלי לחבר דודים ולזווג זוגים ועוד כי זה מורה שנושאים לו פנים מאחר שקבלו דבריו אך אם הענין הוא בין בני אדם ממדרגה שפלה הנה הוא מואס מהתגדר בדבריהם כי ס"ס הדעת נוטה לחשוב כי מי שהוא אמצעי להשלים שני בני אדם שבאו במריבה צריך שיהיה אהוב לזה ולזה וא"כ העולם יאמרו שהוא כמו חבר ושוה להם וחס וחלילה לפי גאותו שיוציאו עליו לעז כזה ועל השיקול הזה הוא נמנע ממצוה שנמנת בין אותן מצות מסוגלות שמאשרות את האדם בעה"ז ובעה"ב ·

פרק י"ט

אמנם ענין התוכחה בין איש לאיש ובין איש לרעהו וליעצו בדבר שהוא תועה בו שבתי אני וראה תחת השמש והנה בין כל המצות אשר צונו הב"י מצד טובתו להיטיב לנו אין ספק כי זו היותר נעזבת מן האדם וכמעט שנשכחה מן הלב וכאילו לא נכתבה כי אפילו בין אהובים שאוהבים זה את זה כנפשותם ויגלו זה לזה מצפונם ויתיעצו זה עם זה לטובתם הנה בענין התוכחה אם אחד מהם מתנהג באופן שהוא מתנגד לרצון ה' ומצותיו האחר לא ידבר עמו על זה מטוב ועד רע באמרם שבדבר הנוגע לדת הלא אלהים שופט יבחר כל אחד דרכו ואין לו לאדם להתגדר בהנהגת חברו, אמנם שאלה אחת קטנה

אנכי שואל מאתם, היתכן שתקרא בשם אהבה כאשר כל הזדרזותו ועמלו לתועלת
חברו יגבלו בעניני הגוף והממון וימנע מדבר מאומה בעניני הנפש? הנה על
ענינים חולפים הוא מתלהב לתועלת ולעזר חברו וחפץ לידע מצפוניו לחוות
עליהם דעתו להאיר עיניו וליעצו איך יעשה ויצליח ובדברים אשר תולדותם
הנצחיות יעלים עיניו ולא ידריכהו עליהם ויניחהו לילך בעצת יצרו? באמת כי
אהבה כזאת איננה אהבה וראה והבן כי הנהגת בני אדם בענין התוכחה והעצה
כך היא (ועתה איני מדבר ברמאים אשר חלקו מחמאות פיהם וקרב לבם
שמחים ברעת חבריהם וביעצם לזולתם כל מגמתם לטובת עצמם אך אמרי בזה
לבדי לבב אשר חלילה להם להחניף לרשעים על רשעתם וליעץ בפיהם דבר
שמתנגד למה שחושבים בלבם) אם הענין הוא בין איש* שאין ביניהם שום
קירוב דעת ואין שום אחוה ביניהם הם מקפידים שלא להתגדר בעניניהם
ושלא ליעץ אותם אם לא ישאלום אפילו אם ברור הדבר שמהענין ההוא יצא
לו נזק בחשבם שאין ראוי שיאמרו עליו עובר ומתעבר על ריב לא לו, ושהוא
מכניס ראשו במה שאינו נוגע אליו ומכ"ש שאינו פוצה פה בעניני התוכחה ·
אך אמנם בין אהובים אינם נמנעים להזהיר ולהזכיר זה לזה במה שנוגע לגוף
ועסקי ממון לא כן על עסקי הנפש כי הם עומדים על דם חבריהם רואים
שוכבים אוהבי לנום כאשר זכרנו למעלה, ובודאי אין זה רצון הבורא יתעלה
כי בפירוש כתב הוכח תוכיח את עמיתך עם שאתך, ובענין העצה אע"פי
שהמצוה הזאת לא באה בפירוש אחת דבר אלהים שתים זו שמענו כי באמרו
יתברך כי תראה שור אחיך או חמרו תועה השב תשיבנו לו כ"ש אם אויבו
עצמו תועה בדבר שחייב להדריכו בדרך הטוב וכ"ש אם אינו אויבו ועוד אמרו
רז"ל שיתרו זכה שתכתב פרשה אחת בתורה על שמו בזכות שנתן עצה טובה
למשה, הרי שנתינת עצה לחברו במה שהוא תועה בו הוא דבר גדול וזהו בכלל
לא תעמוד על דם רעך · ס"ם אם הוא חפץ באמת לקיים מצות ואהבת לרעך
כמוך, לא יתעכב ולא ימנע מכח אלו ההקפדות אשר הם כמוץ לפני רוח וכגלגל
לפני סופה ·

הן אמת כי לא יכחש שהרבה פעמים קשה מאד ליעץ או להוכיח בפירוש
הן מקוטן היועץ והמוכיח הן מגודל התועה או העברייו או שאינו כלל ממיודעיו
יהיה איך שיהיה אמנם אמרו ז"ל לעולם יהיה אדם ערום ביראה ואם יזדמן
לו איזה מונע בקיום מצותיו יעשה המצאות ותחבולות לבער כל מכשול ואבן
נגף אשר יהיו לשטן ולפגע רע לקיום מצות אלהיו ויצייר בדעתו אילו היה
בדרך ונזדמן לפניו הר גבוה ותלול או נחל שוטף אין ספק כי לא יחזור על

זה לאחוריו אך יבקש מקום שמדרון ההר יהיה יותר קל או ילך לאורך שפת הנחל עד שימצא גשר וינצח בזריזותו המונעים שנתראו לפניו כן הדבר הזה בעניני השלמת חובותיו לתיקון נשמתו ישתדל בזריזותו לבטל כל המונעים כמו שאמר החכם בתחבולות תעשה לך מלחמה, ובענין התוכחה והעצה אם א"א לו לשנות דעתו בפירוש או ידבר דרך כלל באופן שחברו יפקח עיניו על הענין שהוא טועה בו או ידבר עם אוהביו ושרים אל משמעתו אם לא באונס גמור׃

פרק כ'

אך אם לא ישנן ברק חרבו כמאמר שלמה מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון ולא יחגור כלי מלחמתו נגד מדותיו המרפות בלבו אהבת רע לא בלבד ימנע מלקיים מצות עשה שבין איש לאיש אלא יבוא ג"כ מעט מעט לעבור על כל הלאוין׃ אמנם זה לא יתהוה בפתע פתאום כי היראה לעבור על דברי בוראו ועבותות האהבה אשר בטבעו לאהוב את חברו יאסרוהו מעשות מעשים אשר האיסור בהם גלוי ומפורסם, אך אם אהבת עצמו תגבר בלבו יותר מהראוי אז אהבת המותר תמשול והבטחון ימעד מלבו ש"ם מצות ואהבת לרעך כמוך תמחק מלבו ומה שהיום נראה לו איסור חמור למחר נראה לו קל ולמחר מותר גמור כמו שאמרו ז"ל היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך עד שאומר לו לך עבוד ע"ז והוא הולך ועובד עד שאין לך איסור נשך, הסגת גבול, עשק, וגזל, וגנבה, והונאת רע, וחליפת דבור שיבעתוהו אלא הכל הוא מדבה תחת רגליו למלא תאות כסף שלא תשביעהו כסף׃

הן אמת כי חלילה וחס מחשוב כזאת על כלל עם האלהים שיפלו באלו הרעות המתועבות המתעבות את האדם לפני המקום אשר לא יגורהו רע, אך כמו שלכל המצות יש תולדות וענפים כן לכל העברות כמו שאמרו ז"ל אבק רבית אבק לשה"ר, אשר על כן אם לא יתחכם על עצמו לנצח נטיותיו ולפקח עיניו על דרכיו ולחשוב שכר עברה כנגד הפסדה אין ספק כי יפול אם לא בכלם במקצתם אם לא בהם עצמם בתולדותיהם ש"ם לא ימלט, וכמה הם לפי קוצר עיוני אותם שמתוך הרגלם להתיר לעצמם כמה דברים וערמימויות במשא ומתן טוב אינם מכירים בהם האיסור והם חושבים באמונה שלמה שכל דבריהם ועניניהם כפי הדין וההלכה עליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע, ואילו ימצאו מי שיפקח עיניהם על עצמם יראו כי יש ויש ענינים לתקן וכמה פרוץ לגדור, אך אין לי להרחיב בזה הענין כי האופנים אשר בהם יזיק הרמאי את חברו אין להם מספר ואני לא באתי לפרטים א"כ אין לי כ"א לשנות

מאמר חז"ל דעלך סני לחברך לא תעביד כי זוהי כל התורה כלה וישנן תמיד
כל אדם לעצמו מאמר החכם טוב מעט ביראת ה' מאוצר רב ומהומה בו כי
כאשר ידע בעצמו כי המעט שיש לו בא לו ברצון ה' שברך פועל ידיו ועמלו
ישמח בחלקו ויהנה מיגיעו והוא באמת עשיר אך אלו שאלהיהם כסף וזהב
ולהם מקטירים האמונה והכשרון וכל יושר המעשה ועם כל זה בטנם תחסר
ואין קץ לתאותם כי היא כים הגדול אשר שם הולכים כל הנחלים והוא איננו
מלא הנה מרעה אל רעה יצאו כי גם טובתם וצדקותם מתועבות לפני המקום
כמו שכתוב שונא גזל בעולה, והאנשים האלו איך יעיזו לברך ברכות הנהנים
ולתת הודאה לפניו על מה שהם אוכלים ושותים כאילו ח"ו כביכול חולק עם
גנב הלא הם באמת מחרפים ומגדפים מאחר שלא יכחש שהוא יתברך צוה שלא
להונות את חברו בשום צד ואופן שיהיה א"כ כשהוא נוטל החפץ בידו ומברך
עליו ומודה לה' שנתנו לו בעת שלא ה' באמת אך און ומרמה הקנוהו לו הנה
הוא כמלעיג על ה' וכאילו אומר לפניו ראה מה שאתה לא רצית לתת לי
ואסרת עלי אני בכח ידי או בחריפותי נפתלתי וגם יכלתי ר"ל:

פרק כ"א

אמנם מה שהוא ענין להזיק את חברו בגופו לא אדבר מאומה כי כל
מעט שיהיה אמון בו באדם לא יפול בדבר כ"כ מגונה אך לעומת זה כמה
בנקל נוטה האדם להזיק את חברו בשמו ובכבודו במחשבו כי כפי השיעור שהוא
מקטין ומבזה ומטיל מום בחברו ככה הוא מתגדל ומתכבד וקונה שם לעצמו,
אך כמה וכמה הוא נסכל בזה ומהשורש פורה ראש אשר ממנו מקוה כבוד ושם
בודאי נגע וקלון ימצא וחרפתו לא תמחה כי אנשים כאלו אשר הם מתפארים
בעצמם ובוזים את זולתם בלעגם את חבריהם בדברי נאות באופן שיערבו
דבריהם לשומעיהם ומטריחים את עצמם לכיר ולידע כל דבר מגונה שבחבריהם
לגלותו ולא זו בלבד כי אף הם מעמיקים עצה ונותנים לבם להתבונן במעשים
טובים שבזולתם עד שלפי סברתם הנפסדת ימצאו מקום להטיל מום בקדשים
ולהראות שגם אם המעשה הוא טוב מצד עצמו אך עושהו היתה לו פניה שאינה
טובה או שהיה לו לעשותו באופן יותר מועיל וכמה מאלו דרשות וחקירות
של דופי הן אמת שלפי שעה הפתאים ישלמו לו תודות ויאמרו עליו שדעתו
רחבה ושמגמותיו נוטות יותר אל השלימות, אך הערומים שאינם מסתפקים
בדברים של מה בכך יאמרו עליו האיש הלזה שכ"כ בוזה את זולתו מגלה מום חברו
ומעריח כ"כ על עצמו למצוא הרשע במקום המשפט מה טובו ומה יפיו? מה

מעשיו? במה הוא מתעסק לתועלת עצמו וחברת בני אדם? הלוא ימצאו שהוא
באמת דומה לנחש ושאינו מסומן ומצויין משאר בני אדם כ"א באדם שבפיו וש"ם
הפתאים כמו הערומים יועדו יחדיו ויסכימו לקרוא לו שם גאה בעל לשה"ר
ולץ, והכבוד אשר לו היה תאב יהפך לו לקלון, אמנם ענשו לא יגבל בזה כי
דינו נגזר בכתובים ואין לי כ"א להעתיק קצתם להפחיד מי שדעתו נוטה לרעה
הגדולה הזאת לבלא יפול בה בראותו כמה היא מתועבת לפני ה' וכמה מן
העונש יצא לו על זה ח"ו· הנה בענין הגאוה אמור בית גאים יסח ה' תועבת
ה' כל גבה לב, בענין לשה"ר אמור יכרת ה' כל שפתי חלקות, שלום את
רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו, העל אלה לא אפקוד בם נאום ה', ובענין
ללצות משך ידו את לוצצים ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם ר"ל·

פרק כ"ב

אחרי אשר הביאני ה' עד הלום אדבר דבר א' על מדה הנמצאת בין
בני אדם ואחר זה אכלול דברי בדרך קצרה עם כי אינם באמת כ"א ראשי
פרקים אך הקורא ירחיב בלבו הענין ויקיים בעצמו תן לחכם ויחכם עוד· הנה
לא יכחש כי החזקת טובה מלבד שהיא מדה טובה מצד עצמה היא טובה מאד
גם מצד תולדותיה והיא כמו קשר לאהבת רע כי גם מי שהוא מיחד מעשיו
לה' ואינו עושה מעשה להתפאר או משום פניה אחרת אין ספק שימצא נחת
רוח שהאדם שהיטיב עמו יזכור הטובות שקבל ושיאהבהו על זה ונמצא שבזה
האהבה מתגדלת והטובות מתרבות עמה, וכנגד זה כיפוי טובה הוא דבר קשה
עד מאד גם למי שמיחד מעשיו לאל כי דהמ"ע"ה אין ספק כי כל מעשיו היו
לש"ש ומצינו כי מאד היה קשה לו כיפוי טובה כמו שכתוב ישלמוני רעה תחת
טובה שכול לנפשי· אך אין רצוני לומר שכפית טובה היא מדה כ"כ מצויה בין
בני אדם כי זה אינו באמת אך על הרוב החזקת טובה לא תתמיד כ"א בהתמדת
הטובות כי אילו קבל מחברו טובות עשר מונים ואח"כ עשה זה עמו
דבר שלא כהוגן או נמנע עצמו מעשות לו איזה טובה שהיה בידו לעשות הנה
הוא שוכח כל הטובות שקבל וזכרון הרעה או מניעת הטובה ממלא את
כל לבו עד שזכר הטובות נמחק ממנו והיו כלא היו, הנה זה הבל וענין רע
מאד וליסר עצמו מעקשות זה אין צריך שהאדם יתאמן נגד נטיותיו ומדותיו
ולא שיזכור לעצמו מצות ואהבת לרעך כמוך, ולא שיתן אל לבו מה שאמרו
רז"ל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, רק שיהיו לו על זה כמו
ספרי חשבונות שיש לו מסחורותיו ועסקיו ואין ספק כי אילו היה חייב לחברו

מנה וחברו קבל ממנו חמשים זוז עדין היה חייב לו חמשים, כן הדבר הזה כ, גם אם קבל מחברו איזו רעה הוא דבר נגד הדין שעל זה ימחק זכר כל הטובות שקבל ממנו, ויבוש ויכלם שיהיה לבו פתוח לרעות ואטום וסתום לטובות ולהיות כמשמרת הזאת שמוציאה את היין וקולטת את השמרים·

פרק כ"ג

אך זו היא הכנת האדם אשר עליה יתקן דרכיו, לא יזוז אפילו רגע אחד מנגד עיניו שהקב"ה לא הביאו לעה"ז אלא כדי שיזכה בו לעה"ב וישתמר מאד שלא לעשות העיקר טפל והטפל עיקר, ולא יתפתה מטובות והנאות העה"ז החולף, אך יתן עיניו לעולם הנצחי ויזכור תמיד כי ה' עומד עליו וחופש כל מצפוניו ומחשבותיו ואז יהיה זריז ונשכר לעבודתו ויבוש מפניו ולא יבוש ממלעיגיו ולא יפתח לבו לגאוה כי היא לבדה תספיק לטורדו מדרך החיים ואין לך מדה רעה שתדמה את האדם מדמי אל דמי כמותה, ומה גם שמגרעות נותנת אל כל מדות טובות שאולי היו בו כי מי שהוא נגוע במדה הרעה הזאת גם כל טובותיו נוטות אליה כי טובות בעל הגאוה לא תבאנה מלבו ולא מיראת ה' על פניו אך מרום לבבו יצאו ואליו תשובנה אשר על כן יש לו לאדם להעמיק תמיד עיונו במיעוט ערכו ובדברים המכניעים אותו והיה ה' בעזרו כמו שכתוב ואת דכא ושפל רוח, ולאחר שקבע בלבו היסודות האלו יזדרז מנעוריו ללמוד איזו מלאכה או אומנות או חכמה להחיות את נפשו ולא ייגע להעשיר כמו שאמר החכם אל תיגע להעשיר מבנתך חדל, ועוד שלעולם לא יבא אל תכלית תאותו שנאמר אוהב כסף לא ישבע כסף, ואם לא יזיין עצמו ללחום בכל מאמצי כחו נגד המדה הרעה הזאת שהיא כמו הים הגדול כי לעולם הנפש לא תמלא כל מחשבותיו פונותיו ועסקיו יטו אליה ותרחיקהו מכל המעשים טובים כל זמן שבקיומם יבא לידי חסרון כים ותמשיכהו לכמה מעשים רעים כל זמן שיצא לו מהם רוח ממון ולא ימנע עצמו מהונות לחברו ומשבועות שוא ושקר וכיוצא בזה ותקרר ותכבה בלבו אהבת רע שהיא כמו יסוד לכל התורה, לא יעשה שום מעשה מבלי שיפלס אותו תחלה במאזני משפט, ויעריך תמיד הפסד גופו נגד השארות נפשו, ועולם החולף נגד הנצחי, פתוי יצרו נגד מורת יוצרו, הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עברה נגד הפסדה, ויזדרז בקיום המצות כי אפשר שמחר בא ואיננו ויתרחק מן העבדה כי מעות לא יוכל לתקון אם לא בתשובה שלמה ויחשוב כי דעת האדם היא חלושה ועלולה לפח יקושים, והאויבים הם רבים כפי רוב נטיותיו ותאותיו ועניני העולם הם מסיתים

ומדיחים וציפים המדומה יש בהם כח לסחוב גם כל אבירי לבב ברשת זו טמנו אם לא יעשה לו עזר כנגדו בקנות לו מי שתמיד יזכירהו ויזהירהו בפעולותיו ויוכיחהו על מעשיו ויחזקהו בהכנותיו הטובות ויראה לו עוות הרעות׃

אמנם כמעט שזה א״א לו למצוא בין אוהביו ומיודעיו וקרוביו מאחר שבעונותינו מצות תוכחה כמעט שהיא כבר נשכחה אשר על כן צריך האדם וחיוב עליו גדול להתמיד קריאתו בספרי מוסר אשר בזה ייסיר דרכו על פי הקדמותיהם ויסודותיהם, מאחר שעינינו רואות כי האדם מכח ההרגל מבלי שירגיש הוא הולך בדרכי בני אדם שהוא מתחבר עמהם או כפי ספרי המחברים אשר בהם תתמיד קריאתו, ואם יקבע בדעתו לידבק עם קונו ולהתמיד קריאתו בספרי מוסר כמו שאמרנו בהם ימצא התעוררות לנפשו לחזקה בהכנותיה הטובות ותוכחת מגולה לפגמיו מבלי שיקניט על מוכיחו כי איננו לפניו ואינו מכירו ובזה יקיים בעצמו כי אני אוהבי אהב ומשחרי ימצאונני׃ ה׳ יזכנו להיות מן העובדים אותו ביראה ובאהבה ויקויים בנו ובכל ישראל ואתם הדבקים בה׳ אלהיכם חיים כלכם היום בילא״א׃

TRIESTE.
Tip. Marenigh.
1852.